

Zvezek

1

Knjižnica „Slovenski tisk“ r. z. z o. z.

Izdala „Slovenski tisk v Mariboru“ reg. zadruga z omejeno zavezo  
Maribor, Vetrinjska 5 Ljubljana, Aleksandrova c. 4

Ing. A. Štebi

**29. oktober**

Cena: Din 3.—

**Oktober 1939**





**29. oktober**

**Cena: Din 3.—**

**1939**

*Natisnila Tiskarna Slatnar d. z o. z. (Vodnik in Knez) v Kamniku*

## **Žadružnikom!**

*Náša zadruga je do sedaj izdala dva tednika: v letu 1937. »Neodvisnost«, a v letu 1938. »Tabor«. Oba tednika sta brez naše krivde in ob splošnem obžalovanju iz vsem znanih razlogov prenehala izhajati. Zahvaljujemo se pri tej priliki vsem onim, ki so žrtvovali znatna izredna denarna sredstva za kritje stroškov ob izhajanju obeh listov, v kolikor zadrúžno premoženje in naročnine niso zadostovale.*

*Vkljub vsem težavam ni načelstvo zadrúge obupalo, ker se ono zaveda, da je njeno kulturno delo med delavci in kmeti neobhodno potrebno; zato nadaljuje zadruga svojo nalogo, in sicer z izdajanjem poljubnih spisov najaktualnejših problemov iz našega vsakdanjega narodnega življenja. S pričujočo knjižico oživimo ponovno poslovanje naše zadrúge v upanju, da bodo vsi zadrugarji z razpečavanjem naših izdanj omogočili redno izhajanje bodočih del.*

**»SLOVENSKI TISK«** zadruga z o. z.



Pristop k zadrugi »Slovenski tisk v Mariboru« z. z. o. z. je vezan v smislu zadružnih pravil s plačanjem zadružnega deleža po Din 10.— in vpisnine Din 10.—. Pristop k zadrugi je vsak čas mogoč. Prijave za pristop pošljite na naslov zadruge: Ljubljana, Aleksandrova ulica 4.

## Uvod

V vsej naši zgodovini je brez pretiravanja leto 1918. najvažnejša doba našega naroda, saj so se v tem letu deloma izpolnile davne naše želje in zahteve po državni osamosvojitvi in po državnem zedinjenju z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Samo deloma, ker smo mi vedno želeli in zahtevali, da obseže zedinjenje tudi bolgarski narod, ki nam je prav tako mil in prav tako blizu, kakor srbski ali hrvatski narod. Upajmo, da nas bo bližnja bodočnost združila tudi z Bolgari, ker šele potem bo naša država res jugoslovanska in se bo moglo marsikaj lažje rešiti, kar danes otežuje miroljubno skupno življenje in kar je danes še ovira k pravi enakopravnosti Slovencev in Hrvatov s Srbi.

V splošnem so pa v našem narodu premalo znani in upoštevani vsi tvorni dogodki, ki so to zedinjenje ustvarjali in ve z a l i p o g o j e, pod katerimi se bi imelo zedinjenje izvršiti. Doba koncem svetovne vojne in naslednja po prevratu nista bili pripravljeni za mirno in temeljito presojo vseh dogodkov, ki so kovali oblike in življenjske pogoje za skupno državno življenje Srbov, Hrvatov in Slovencev, radi česar se tudi naš narod ni mogel — v svoji celoti — tako splošno in korenito udejestvovati pri ustvarjanju pogojev za skupno državno življenje, kakor bi bilo to potrebno. Nepo-

bitno je dejstvo, da so bili vsi glavni in usodni koraki napravljeni brez sodelovanja naroda, mnogi celo proti pravi volji naroda. Po dvajsetletnem izkustvu našega skupnega življenja, po bridkih rezultatih socijalne, gospodarske in politične zapostavljenosti slovenskega naroda v tej državi, smo končno prišli po lastnem spoznanju tja, kjer smo stali v letu 1918. Danes je namreč vsakemu jasno, da moramo ponovno ustvarjati temelje našemu zedinjenju, da moramo šele postaviti pravilne pogoje za pravo ureditev naše skupne države. Zato je umestno, da si ponovno predočimo vse zgoraj imenovane tvorne dogodke za naše zedinjenje in da seznamimo delovne sloje našega naroda z vsebinami in silami teh tvornih dogodkov. S predležčo knjižico prebudimo iz pozabljenja dogodka iz našega vstajenja in prevrata ter v kratkih obrisih objavimo zgodovinske dokaze našega samoniklega državnopravnega stremljenja po zedinjenju vseh jugoslovanskih narodov, po samostojnosti slovenskega naroda v skupni državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Potrebno je, da vsi naši zavedni ljudje, delavci in kmeti spoznajo, da sta slovenski stranki, ki sta se menjavali v vladah od prevrata sem, edina krivca, da je naš državni politični položaj v tej državi danes po dvajsetih letih mnogo mračnejši, kakor v dobi prevrata, po navidezno izvršenem zedinjenju. Danes, ko se je pričelo reševati hrvatsko vprašanje, si moramo biti vsi Slovenci svesti, da se razpletanje državnega sožitja v tej državi ne tiče samo bodočega državnopravnega razmerja med hrvatskim in srbskim narodom v skupni državi, nego da se rešuje s tem vprašanjem vsa notranja ureditev cele države. S tem vprašanjem se mora urediti socijalni, politični in gospodarski položaj vseh onih narodov naše države, ki tvorijo to državo, odnosno, ki so se leta 1918. prostovoljno in samostojno z javnim državnim aktom, priznanem od vseh sil, ki so dokončale svetovno vojno in potem sklenile mir, usodno Verzajsko pogodbo, odločili k zedinjenju z bivšo



kraljevino Srbijo. Ni nobenega dvoma, da se tudi mi Slovenci prištevamo med te narode.

Ker je od dneva formalnega zedinjenja pa do danes, torej polnih dvajset let, ostalo duhovno, politično in gospodarsko zedinjenje Slovencev z ostalimi narodi Jugoslavije nerešeno, zato bo pretresalo celo državo do svojih temeljev nezadovoljstvo vse dotlej, dokler se ne rešita hrvatsko in slovensko vprašanje. Res je, da v naši politični javnosti to slovensko vprašanje ni prišlo tako zavestno in udarno do izraza kakor hrvatsko vprašanje. To pa ne znači, da je ono manj važno za usodo cele države ali da je celo podrejenega značaja napram hrvatskemu vprašanju. Ako se je vkljub temu na gotovih mestih poskušalo omalovaževati pomen in globino slovenskega vprašanja, krive so temu dejstvu predvsem naše žalostne politične razmere, da sta dve, na vladi se stalno menjajoči se stranki zlorabljali njih z nasiljem pridobljeno politično moč v vseh dosedanjih vladah le v samopašne, nenarodne svrhe. Imeli pa smo do sedaj tudi mnogo političnih mlačnežev in neodločnežev, ki so pač priznavali obstoj nerešenosti slovenskega vprašanja, ki pa so radi politične mlačnosti in neaktivnosti pričakovali, da se bo naše slovensko vprašanje kar avtomatično rešilo ob rešitvi hrvatskega vprašanja. Ti neodločneži se pa pri tem ne zavedajo, kako sramotno in klaverno je to pasivno stališče za ves slovenski narod. Pripravno je! To je nedvomno. Ampak sramujmo se pred celim svetom, ako se na tak način izločamo iz sodelovanja in soodločevanja v najvažnejših problemih našega državnega in političnega udejstvovanja. Poleg tega smo pa s takim postopanjem dosegli še neko mrznjo od strani hrvatskega naroda, ki je ves čas in upravičeno obsojal našo oportunistično politiko, katera je le slabila udarnost in sposobnost hrvatske politike. V važnejših političnih trenutkih zadnjega časa je nasilno sestavljena skupščinska večina slovenskega naroda (volitve l. 1935. in

1938.) naravnost izdajalsko nastopala proti interesom našega in hrvatskega naroda. Jasno je, da bi prišlo že leta 1935. do zaželenega preobrata in pravilnega upoštevanja enakopravnosti Slovencev in Hrvatov in do odnosne notranje preureditve države, ako ne bi že tedaj izdala dr. Korošec in dr. Spaho z vstopom v reakcionarno vlado dr. Stojadinovića interese vseh prečanskih krajev. In ravno tako jasno je, da se bi moralo danes mnogo hitrejše in pravilnejše rešiti hrvatsko in slovensko vprašanje, če ne bi zopet leta 1938. pri Stojadinovićeve volitvah nasilje dr. Korošca izsililo za Stojadinovićevo politiko slovensko volilno večino. Te naše grehe moramo priznati. Vedo naj naši bratje Hrvati, da slovenski narod ne misli tako, kakor odloča oficijelna navidezno večinska slovenska politika. Naš narod v pretežni večini ne soglaša s politično neiskrenostjo in protihrvatskim postopanjem, kakršno se je izražalo od namišljenih voditeljev ob času volitev iz govorov teh voditeljev in pisanja odnosnih listov baš v dobi, ko je bilo mnogo upanja, da bo prišlo med hrvatskim narodom in predstavniki današnje vlade do nekega sporazuma. Seveda je to zastopništvo neiskrene slovenske politike na zunaj hitro preobrnilo svoje izpovedovanje in se pričelo kazati prijateljem sporazuma in hrvatskega gibanja, čim je prišlo med dr. Mačkom in predsednikom vlade 26. avgusta 1939. do začasnega sporazuma.

Nesporno pa je in v neštevilnih primerih zgodovinsko dognano, da je le ona narodna politika realna in da le ono politično udejstvovanje ljudskih zastopnikov ustreza trajnim in pravim koristim naroda, ki je načelno. Vsaka druga usmerjenost ljudskih zastopnikov, ki lovi le trenutne strankarske ali lokalne koristi, mora v doglednem času privedi do poloma, mora diskreditirati veljavo in zaupanje do vsega naroda. In to se dogaja zopet enkrat pri nas napram vsemu slovenskemu narodu. V Belgradu imajo naše predstavnike (bodisi kleri-



kalce ali nacionaliste) za konjunkturiste, kateri se ob vsaki priliki udinjajo trenutnim interesom vladajoče skupine, v Zagrebu nas pa smatrajo za izdajalce in zahrtnike. Prišli smo res že tako daleč, da nas Hrvati radi takega nenačelnega postopanja upravičeno sovražijo.

V kolikor se gornje obsodbe naših narodnih predstavnikov tičejo, imajo eni in drugi prav. Krivična je pa ta sodba, v kolikor se tiče samega slovenskega naroda. Zato jim moramo z dejanji dokazati, da slovenski narod, v svoji pretežni večini, ne odobrava tega političnega oportunizma, ki so ga do sedaj izvajali eni ali drugi narodni predstavniki, nego, da narod z dušo in srcem stremi po pravem narodnem sporazumu s Hrvati in Srbi in da z vso odločnostjo zahteva likvidacijo dosedanje nenarodne politike in pravilno uveljavljenje v državi. To uveljavljenje, ki bo tvorna sila zdravemu razvoju vseh narodov naše države, pa mora biti iskreno, načelno, odgovarjajoč vsem onim pogojem, ki so bili postavljeni še predno je bilo formalno zedinjenje leta 1918. izvršeno. Izpolniti se morajo predvsem vse one obveze, ki so bile dognane v gotovih paktih in deklaracijah in ki so bistveni del naše svoječasne volje za zedinjenje.

Te obveze, odnosno te pogoje, akoravno splošno znane, narod često pozablja, odnosno prezre, osobito takrat, kadar ga omamljajo gotove visokoleteče obljube in lažne besede, kakoršnih je bilo na primer na pretek za časa Stojadinovičevih volitev in katere so v stanju, da prosti narod zapeljejo na nepravo pot ali ga pa otope v pasivnosti. Zato je potrebno, da ima vsak posameznik te naše osnovne pogoje za zedinjenje v skupni državi vedno pred očmi, vedno v duhu. Potem bo tudi slovenski narod vedno tako слоžen in politično tako neomahljiv, kakor so danes vsi Hrvati.

V sledečih odstavkih navedem vse najvažnejše dogodke, pakte in deklaracije, ki so nas Slovence pogodile za sožitje



z ostalimi jugoslovenskimi narodi, ki so pa obenem tudi njih obvezale za našo pripravljenost k zedinjenju. Ti najvažnejši akti so:

- I. Krfska deklaracija.
- II. Majska deklaracija in zagrebška resolucija.
- III. Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov in zaključki Narodnog veća od 23. in 24. novembra leta 1918.
- IV. Deklaracija slovenskih skupin iz novejša dobe.

## I.

# Krfska deklaracija

Predno navedem tekst tega pakta, je potrebno opozoriti na usodno okolnost, da je bil ta pakt sklenjen v času, ko so bili izgledi zmage za antanto zelo slabi in ko se je vseh v antanti združenih narodov lotevala malodušnost, ne izvzemši Srbov in naših rodoljubov v tujini. Carska Rusija je propadla, nemške in avstrijske armade so se nahajale v nezlomljivih položajih, daleč v notranjosti antantinih oze-melj, a srbska armada pa pregnana iz svoje domovine. Parmski principi so ravno tedaj z velikim upanjem vodili na obeh straneh vojujočih se sil razgovore za premirje. Ta malodušnost na naši (jugoslovanski) strani in strah pred zmago centralnih sil sta bila razlog, da so bile zahteve jugo-slovanskega odbora, ki je imel svoj sedež v Londonu, v marsičem neodločne in preozke; na drugi strani pa iz istih razlogov tudi Pašić, kot oficijelni zastopnik srbske vlade, tedaj ni jasno kazal svoje velikosrbske namere, katere je šele pozneje očitno razvil, in je pristal na neke koncesije, katerih v protivnem primeru ne bi bil osvojil. Da je ta Pašićeva neiskrenost verodostojna, je on sam pozneje v narodni skupščini odkrito in brutalno priznal.

Ako to predpostavljamo, nam bodo šele razumljive one točke te deklaracije, ki zanikujejo obstoj treh narodov in

okolnosti, zakaj ni bilo izrecno govorjeno že v tej krfski deklaraciji o notranji ureditvi bodoče skupne države. Žalibog je bilo to lahkomišno prepuščeno poznejši konstituenti in bodoči ustavi. To je bila tista usodna napaka, odnosno je bilo neodpušljivo od naših tedanjih pogodbenikov, da so te osnovne pogoje prepustili odločitvi neznanemu faktorju, akoravno so oni imeli tedaj najjačje orožje v svojih rokah, to je naš pristanek na priključitev. Pašić pa je dobro vedel, da brez njegovega sodelovanja odnosno prvenstvovanja v bodočem političnem razvoju po končani svetovni vojni ne bo sestavljena ne konstituenta in ne bo uzakonjena bodoča ustava, zato ni želel že tedaj jasnosti dogovorov.

Ako torej v Krfskem paktu ni prišla ideja narodnih individualnosti Slovencev, Hrvatov in Srbov in njih pravica do samoodločbe do jasnega izraza, je to samo plod nekega puhlega kompromisa v tedanji viharini dobi in sicer med ekstremnim srbskim stališčem (Pašić), da naj bo bodoča skupna država le nekaka Velika Srbija, in med pravim stališčem Jugoslovanskega odbora, da mora bodoča skupna država biti nova državna tvorba, katero bodo svobodno in enakopravno ustvarili vsi trije zainteresirani jugoslovanski narodi, Srbi, Hrvati in Slovenci. Znano je, da je Pašić v tej nameri za hrbtom Jugoslovanskega odbora celo zahteval od antante, da se po doseženi zmagi kratkomalo pripoji Srbiji Bosna in Hercegovina ter Hrvatska-Slavonija.

Ko je Jugoslovanski odbor izvedel za te Pašićeve mahinacije, je nastalo v odboru veliko nezadovoljstvo, odnosno nerazpoloženje napram oficijelnim zastopnikom Srbije, ki niso razumeli iskrenosti in važnosti revolucionarnega sodelovanja Hrvatov in Slovencev in temu primerno upoštevanje njihovih interesov. To je šlo celo tako daleč, da je Fran Supilo, član Jugoslovanskega odbora v Londonu, ko je čul, da zahteva Pašić od zaveznikov Hrvatsko za odškodnino za eventuelni odstop dela Makedonije Bolgarom, predlagal



angleškimi diplomatami, da se ustanovi posebna hrvatska država, ker Srbija ne misli iskreno v ustanovitev skupne jugoslovanske države po svobodnem in enakopravnem sporazumu Srbov, Slovencev in Hrvatov. Šele poznejše nesreče srbskega naroda, to je popolna propast Srbije in njen križev pot skozi Albanijo ter utaborenje na Krfu so omehčale zakrknjenost srbskih politikov do Jugoslovanskega odbora in so privedle tudi Pašića, da v Krfskem paktu ni več vztrajal na svojem nekompromisnem stališču Velike Srbije. Nasprotno pa Pašić tudi ni osvojil zgoraj omenjenega pravnega stališča Jugoslovanskega odbora in sicer enostavno iz razloga, ker je Jugoslovanski odbor v očigled nesrečnega razvoja tudi sam s svoje strani popuščal na odločnosti in jasnosti.

Krfski pakt ni torej čisti, odnosno odkritosrčni odraz ne politike tedanje oficijelne Srbije, ne zahtev Jugoslovanskega odbora, ampak jalov kompromis, katerega sta pa obe strani mislile popraviti v konstituantni sprejetjem ustave — vsaka seveda v svojem smislu. Jugoslovanski odbor se je tolažil z vero in upanjem novih predstavnikov jugoslovanske države, ki ne morejo postopati drugače, kakor bratovsko napram Hrvatom in Slovincem kljub mnogim tedanjim slabim izkušnjam. Jugoslovanski odbor je bil pogrešnega mnenja, da je glavno, da se najprej ustanovi skupna jugoslovanska država, a vse ostalo, kakor enakopravnost vseh treh narodov in sporazumna notranja ureditev nove države, bo nedvomno izvršenemu zedinjenju sledilo. To je bila, kakor že zgoraj omenjeno, največja zmota tedanjih preidealnih zastopnikov Jugoslovanskega odbora. Omenjeni Fran Supilo, ki je bil nasprotnega mnenja in ki ni nikdar zaupal srbskim zastopnikom, je nato izstopil iz odbora, ker ni hotel ali mogel prevzeti odgovornosti za tako kompromisno rešitev, katera ni nudila zadostne garancije za bodoče enakopravno postopanje in pravilno ureditev skupne države.

Jugoslovanski odbor je sredi meseca junija leta 1917. poslal na Krf tri svoje zastopnike pod predsedstvom Ante Trumbića. Proučevanje in diskusije o vseh zadevah ustanovitve skupne države so bile dolgotrajne in mučne. Šele 20. julija istega leta je bila končno sestavljena resolucija kot zaključek teh razgovorov, znana pod imenom **K r f s k i p a k t**, ki glasi:

*»Predstavniki Srbov, Hrvatov in Slovencev so predvsem ponovno in na najbolj kategoričen način poudarjali, da tvori naš troimenski narod samo en narod, ker je eden po krvi in jeziku, katerega govori in v katerem piše, eden po čustvih za svoje zedinjenje, eden po nedeljivosti in celoti ozemlja, na katerem živi, in končno eden po skupnih in življenjskih interesih za samoohrano in splošni razvoj svojega duševnega in materijelnega življenja. Ideja narodnega zedinjenja ni bila nikoli zadušena, pa naj so bile vse sile njegovih sovražnikov naperjene proti temu zedinjenju, proti svobodi našega naroda in proti njegovemu obstoju. Porazdeljen na nekoliko držav je podvržen naš narod samo v Avstro-Ogrski enajsterim provinci in upravam s trinajsterimi zakonodajami. Samo čut za narodno zedinjenje in želja po svobodi in neodvisnosti so ga vzdržali v neprestani, vedni borbi na vzhodu proti Turkom, na zapadu proti Nemcem in Madžarom. Po številu veliko slabejši, kakor njegovi sovražniki na zapadu in na vzhodu, ni mogel naš narod rešiti svojega ozemlja kot narod in kot država, niti svoje svobode in neodvisnosti pred surovim principom, da je sila močnejša nego pravica, kateri princip je vladal na zahodu, kakor tudi na vzhodu.*

*Prišel pa je čas, ko ni naš narod več sam v tej svoji borbi. Vojna, katero je vsilil nemški imperijalizem Rusiji, Franciji in Angliji za obrambo njihove*



časti in svobode, kakor tudi za svobodo in neodvisnost malih držav, se je izpremenila v borbo za pravico in svobodo vseh narodov. Vsi narodi, ki ljubijo svobodo in neodvisnost, so se združili v skupno obrambo, da rešijo za ceno največjih žrtev civilizacijo in svobodo, da osnujejo novo mednarodno razdelitev na podlagi pravičnosti in pravice, da odločuje vsak narod sam o svoji usodi in da si sam snuje svojo neodvisnost, in končno, da zagotove svetu trajen mir, posvečen napredku in razvoju človeštva, ter da preprečijo slično katastrofo, kakršno je povzročila osvojevalna grabežljivost nemškega imperijalizma.

Plemeniti Franciji, ki je proglasila svobodo narodov, in Angliji, izvoru svobode, se je pridružila velika Ameriška republika in nova svobodna in demokratska Rusija, ki so proglasile za glavni cilj vojne zmago pravice in demokracije in za podlago novega mednarodnega življenja svobodo samoodločevanja za vse narode. Naš troimeni narod, ki je največ pretrpel vsled surove sile in krivice in ki je doprinesel največje žrtve, da bi si ohranil pravico, da sme odločevati o svoji lastni usodi, je navdušeno pozdravil ta vzvišeni princip kot glavni cilj te strašne vojne, katero je izzvalo zatiranje tega principa. Pooblašчени zastopniki Srbov, Hrvatov in Slovencev, ugotovivši, da je želja našega naroda, da se osvobodi vsakega tujega jarma in da se organizira v narodno in neodvisno državo, ki temelji na načelu, da ima vsak narod svobodo, razpolagati s svojo lastno usodo, so soglašali v tem, da mora biti ta država osnovana na sledečih, času odgovarjajočih in demokratskih načelih.

1. Država Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so poznani pod skupnim imenom Jugoslovanov, bo svobod-



na in neodvisna kraljevina z nerazdeljivim ozemljem in z enim državljanstvom. Država bo ustavna, demokratska in parlamentarna monarhija s Karadjordjevićevo dinastijo na čelu, ki je podala dokaz, da se ne deli od naroda v idejah in čustvih in da stavlja narodno svobodo in voljo nad vse.

2. Ime države bo: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, vladarjev naslov pa: Kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev.

3. Država bo imela en grb, eno zastavo in eno kruno, ki bo sestavljena iz naših dosedanjih posebnih emblemov: edinstvo bo predstavljal grb in zastava kraljevine. Zastava kraljevine kot simbol edinstva bo nameščena na vseh državnih poslopjih kraljevine.

4. Posebne zastave: srbska, hrvatska in slovenska, imajo enake pravice in se smejo svobodno razobesiti ob vsaki priliki; isto velja tudi za posebne grbe.

5. Tri narodna imena: srbsko, hrvatsko in slovensko, so enaka pred zakonom v celi kraljevini in se jih sme vsakdo svobodno posluževati pri vsaki priliki javnega življenja in pred vsemi oblastmi.

6. Obe azbuki, cirilica in latinica, imata enako pravico in vsakdo se ju more svobodno posluževati po celi kraljevini; kraljevske in mestne avtonomne oblasti imajo dolžnost in pravico, rabiti obe azbuki po želji prebivalcev.

7. Vse priznane vere se bodo svobodno in javno izpovedale; pravoslavna, rimsko-katoliška in mohamedanska pa, ki so glavne vere našega naroda, bodo enake in bodo imele iste pravice v državi; z ozirom na to se bo zakonodajalec potrudil, da zagotovi verski mir, upoštevajoč duh in tradicije vsega našega naroda.

8. Koledar bo izenačen čimprej.

9. Ozemlje kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev bo obsegalo vse pokrajine, v katerih prebiva naš troimeni narod v gostih masah in nerazdeljen; ne more biti razdeljeno ne da bi se s tem ne oškodovali življenjski interesi celote. Naš narod ne zahteva ničesar, kar pripada drugemu, zahteva pa ono, kar je njegovo. On se želi osvoboditi in uresničiti svoje zedinjenje. In zato izključuje zavedno in odločno vsako delno rešitev svojega narodnega osvobojenja in zedinjenja. Naš narod postavlja kot nerazdeljivo celoto problem svojega osvobojenja izpod Avstro-Ogrske in svojega združenja s Srbijo in Črno goro v eno državo. Po načelu svobodnega narodnega samoodločevanja se ne more noben del te celote pravilno oddvojiti in priklopiti katerikoli drugi državi brez strinjanja vsega naroda.

10. Jadransko morje bo v interesu svobode in enakih pravic vseh narodov svobodno in odprto vsem in vsakemu.

11. Vsi prebivalci v celi kraljevini bodo enaki in bodo uživali iste pravice v državi in pred zakoni.

12. Volitev zastopnikov za Narodno skupščino se bo vršila s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem; ta način glasovanja bo veljal tudi za občinske volitve in za druge administrativne ustanove. Glasovanje se bo vršilo v vsaki občini.

13. Ustava, katero bo po sklenjenem miru sprejela ustavotvorna skupščina, izbrana po splošnem, neposrednem in tajnem glasovanju, bo služila kot temelj vsega državnega življenja, ter bo začetek in konec vseh oblasti in vseh pravic, na katerih bo regulirano vse državno življenje. Ustava bo dala narodu možnost, razviti svoje posebne zmožnosti in delavnost pri lokalnih avtonomnih oblastih. Ustava mora biti v celoti

*sprejeta od večine, katero določi ustavotvorna skupščina. Tako ustava, kakor tudi drugi zakoni, katere bode sprejela ustavodajna skupščina, stopijo v veljavo, ko jih kralj sankcionira.*

*Tako ujedinjeni srbsko-hrvatsko-slovenski narod bi imel okoli 12 milijonov prebivalcev. Ta država bo garancija za njihovo narodno neodvisnost, kakor tudi za njihov narodni in civilizatorični napredek; ona bo močan ostrog proti germanskemu prodiranju; nerazdeljiv zaveznik vseh onih narodov in civiliziranih držav, ki so proklamirale princip pravice, svobode in mednarodne pravičnosti; ona bo dostojen član novega društva narodov.*

*Ministrski predsednik in minister za notranje zadeve:*  
*Nikola PAŠIĆ.*

*Predsednik Jugoslovanskega odbora:*

*dr. Ante TRUMBIĆ,*

*advokat, poslanec in vodja hrvatske Narodne stranke v dalmatinskem deželnem zboru, bivši župan mesta Splita, bivši zastopnik zadrškega okraja v avstrijskem parlamentu.»*

Čeprav je v uvodu zmagala nesrečna Pašićeva teza o troimenem, enem narodu, ki je imela skozi dvajset let skupnega življenja tako nesrečne posledice, se vendar na koncu pakta prizna, da bo skupna država najtrdnjša garancija za narodno neodvisnost Srbov, Hrvatov in Slovencev. Iz besedila tega pakta pa tudi posnemamo, da je ostala večina obvez neizpolnjenih. Nekatere obveze so se prvotno pač uveljavile, a so bile pozneje po diktatorskih režimih okrnjene, seveda brez pristanka



Hrvatov in Slovencev, da celo vkljub njihovim odločnim protestom.

Pri tej priliki naj omenim važno dejstvo, ki jasno priča o neiskrenosti Pašića — voditelja srbske politike za časa svetovne vojne in voditelja vladajočih režimov takoj po svetovni vojni in zedinjenju vseh treh narodov v skupno državo, katero so pa v večini prevzeli vsi poznejši predstavniki Srbov v raznih sledečih vladah države. Pri razpravi za prvo ustavo v narodni skupščini v letu 1921. so se sklicevali opozicijski slovenski in hrvatski narodni poslanci na obveze po Krfskem paktu in na ostale Pašićeve obljube med svetovno vojno napram Jugoslovanskemu odboru, kot legitimnemu predstavniku Hrvatov in Slovencev, ki so se zedinili s Srbi v eno skupno državo in sicer na one obveze, ki so garantirale prečanskim Srbom, Hrvatom in Slovencem enakopravnost s Srbi bivše kraljevine in njih narodno neodvisnost v bodoči, sporazumno urejeni državi. Na te proteste je Pašić cinično odgovoril, da se spominja teh obljub, a da bi bilo naivno, ako se zahteva, da se vse obljube tudi drže. Pozneje, ko so se vladni člani zavedli okrutnosti in nepremišljenosti te izjave, so izbrisali iz sejnega zapisnika te Pašićeve besede.\*

Nam pa, ki smo preživeli vseh teh dvajset let skupnosti v naši državi, je danes popolnoma jasno, da izvirajo vse ugotovljene neenakopravnosti, zapostavljanja in neurejenosti naše države v demokratičnem in pravičnem duhu edino iz

---

\* Da ne bi bilo dvoma v verodostojnost tega dejstva, navajam, da mi je to povedal g. Jože Gostinčar, tedanji narodni poslanec in minister socialne politike. Tudi on je pozneje ugotovil, da je bila ta Pašićeva izjava naknadno izbrisana iz sejnega zapisnika. Z ozirom na splošno priznano politično poštenost tega slovenskega politika, nimam nobenega povoda, da bi dvomil v istinitost tega dogodka.

hegemonističnega pohlepa političnih in gospodarskih srbskih predstavnikov v vseh dosedanjih vladah, katere vodi ena sama in vedno ista želja: vse za sebe, nič za druge.

Razmotrivanje o Krfskem paktu lahko s tem zaključimo. Vidimo, da je vsa poveljna politika naše države kratkomalo prezirala obljube in obveze tega prvega skupnega pakta, kljub temu, da ta pakt iz zgoraj navedenih razlogov ni vseboval niti minima naših in hrvatskih zahtev. Ogoljufani smo bili že pri prvem koraku — naša nadaljnja neodločnost in neodpornost sta pa še bolj lomile našo neodvisnost in polagoma izčrpale vso našo gospodarsko silo popolnoma. Gospodarsko oslabljeni smo potem postali v kulturnem in socialnem pogledu igračka nedemokratskih vladnih režimov in se polagoma vračali v slično tlačanstvo, kakoršno smo okužali pred našo osvoboditvijo.

## II.

### **Majska deklaracija in zagrebška resolucija**

Tako zvana Majska deklaracija nima v svojem bistvu nobene načelne zveze z odločnim nastopom in duhom akcije Jugoslovanskega odbora v svrhu popolne osamosvojitve jugoslovanskih narodov bivše avstro-ogrske monarhije in združitve z jugoslovanskimi narodi izven te monarhije. Da se ne bi pojavilo kako zmotno gledanje ali sklepanje glede važnosti te deklaracije, omenjam, da je Jugoslovanski klub združeval le poslance cislitvanskega dela monarhije, to je Kranjske, Štajerske, Goriške, Istre in Dalmacije. Srbi in Hrvati translitvanskega dela monarhije, to je Ogrske, Hrvatske in Slavonije in oni Bosne in Hercegovine naravno niso sodelovali pri tej deklaraciji, ker so bili prvi zastopani v parlamentu v Budimpešti, a drugi v saboru v Sarajevu. Če deklaracijo kljub temu v nizu te razprave omenjam, potem zato:

1. Ker je deklaracija jasen dokaz za politično in narodno soglasje vseh treh jugoslovanskih narodov, zastopanih v avstrijskem parlamentu in dokaz trdne volje Slovencev za



skupno državno življenje z ostalimi jugoslovanskimi brati v okviru bivše monarhije. Tedaj ni bilo med Hrvati in Slovenci nobenega nerazpoloženja, nobenih neiskrenosti — med obema narodoma je vladala najiskrenejša sloga in želja skupne državne usode.

2. da se postavi pomen te deklaracije med našim delovnim ljudstvom na pravo stopnjo vrednosti, ker se le prečesto stavlja od gotove politične skupine v njo pretirano veljavnost v pogledu zedinjevalne akcije za jugoslovansko skupnost.

Ta majska deklaracija je bila predvsem ideološka manifestacija Hrvatov, Srbov in Slovencev, združenih v Jugoslovanskem klubu avstrijskega parlamenta ob sklicanju istega na zasedanje na dan 30. maja l. 1917., in sicer po triletnem zatišju parlamentarnega življenja v Avstriji. Z ozirom na različne sedanje razloge, ki iz strankarsko-političnih razlogov prištevajo zamisel te deklaracije nepravilnosti, naj mimogrede omenim, da je dal pobudo za potrebo takega deklaracijskega koraka in zamisel za vsebino deklaracije dr. Janez Ev. Krek in da je torej on pravi stvaritelj te deklaracije in nihče drugi. V Jugoslovanskem klubu so se borila različna stališča istrskih, dalmatinskih in slovenskih poslancev. Dr. Krek pa je s svojim umnim posredovanjem znal združiti različna stališča ostro si nasprotujočih članov Jugoslovanskega kluba. Deklaracija pa tudi ni izšla iz originalne pobude baš te priložnosti, saj je dal isto idejo dr. Krek že deset let poprej v kranjskem deželnem zboru ob načelni debati o aneksiji Bosne in Hercegovine v svojem odnosnem samostojnem predlogu, katerega je tedaj tudi deželni zbor sprejel. Jugoslovanski klub je tem lažje prišel na dan s to deklaracijo, ker je po smrti cesarja Franca Jožefa cesar Karol — seveda po sili razmer — idejno že pristal na preureditev države v narodno avtonomnem smislu. Proti tej deklaraciji preureditve države so bili pač Nemci in Madžari,

ampak ta odpor ni bil nezlomljiv, saj je idejo preureditve države podpiral že tedanji zunanji minister Czernin, bivši zaupnik umorjenega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, o katerem je znano, da je hotel preurediti Avstro-Ogrsko v trialističnem državnem smislu, s priznanjem avtonomnega ozemlja jugoslovanskih narodov.

Dne 30. maja leta 1917. se je sestal avstrijski državni zbor: na njegovi prvi seji so podale glavne politične skupine svoje državno-pravne in političnonačelne izjave. V imenu Jugoslovanskega kluba je prečital dr. A. Korošec, ki je bil predsednik Jugoslovanskega kluba, sledečo izjavo:

*»Podpisani poslanci, združeni v Jugoslovanskem klubu, izjavljajo, da zahtevajo na temelju narodnega načela\* in hrvatskega državnega prava,\* naj se vse ozemlje monarhije, na katerem prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, zedini pod žezlom Habsburško-Lotarinške dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega gospodstva tujih narodov in zgrajeno na demokratičnem temelju. Za uresničenje te zahteve svojega lastnega naroda se bodo zavzeli z vso silo. S tem pridržkom se bodo podpisani poslanci udeleževali parlamentarnega dela.«*

*Slede podpisi vseh članov Jugoslovanskega kluba.*

Ta izjava je prešla v našo zgodovino pod imenom **Majska deklaracija**. V dvojnem oziru je ona neke posebne važnosti in sicer prvič, da so se za nadaljnje akcije

---

\* Ti dve osnovi sta bili povod h gori imenovanim različnim gledanjem in sporom v Jugoslovanskem klubu, katere je končno rešil z modrim kompromisom dr. J. E. Krek, da sta se obe osnovi: narodnostno načelo in hrvatsko državno pravo združili smiselno v predležeči tekst deklaracije.



razširjenja in populariziranja osvobodilne ideje te deklaracije med narodom združile v skupno politično akcijo vse politične skupine: naprednjaki, klerikalci in socialisti, in drugič da se je že tedaj z vso odločnostjo zahtevala ureditev države v jugoslovanskih zemljah po demokratičnih načelih. Če premostrimo naše današnje politične razmere, moramo ugotoviti, da smo v tem pogledu po dvajsetih letih zelo nazadovali: skupnost slovenskih političnih skupin je razbita in nedosegljiva, celo v tako važnem, splošno narodnem vprašanju, kakor je upravna ureditev Slovenije napram celi državi, a na drugi strani smo se od demokratičnih načel in splošne demokratične ureditve našega političnega življenja neverjetno oddaljili. Ravno v tem času, ko gre za preureditev naše države v pravem narodnem duhu in na osnovi splošne enakopravnosti z ozirom na že doseženi delni sporazum s hrvatskim narodom, ni mogoče združiti niti naše slovenske opozicijske skupine, ki so načelno še odločno na strani politike dr. Mačka, kaj še ostale skupine, ki deloma še celo zavirajo ta razvoj, akoravno tega odkrito ne priznajo. Še več: med glavne protidemokratske sile moramo žalibog računati danes ravno one elemente, katere vodi mož, ki je sopolpisal majsko deklaracijo.

Zgoraj omenjena združitev vseh političnih skupin, poleg dalmatinskih, istrskih in goriških, pa ni ostala omejena samo na Slovence, nego je objela po izidu deklaracije vse politične skupine Slovencev, Hrvatov in Srbov, torej tudi one iz Hrvatske in Slavonije ter Bosne in Hercegovine. Iz tega razloga lahko pripisujemo Majski deklaraciji neko večjo važnost, saj je bila ona neposredni činitelj, da se je dosegla skupnost enotnega in složnega dela vseh jugoslovanskih narodov cele monarhije in da je posplošila pravilno razumevanje skupnih nacionalnih stremeljenj in omogočila jasno gledanje na način in potrebo vztrajnosti boja za osvoboditev narodnih individualitet. Čim se je prišlo do splošne



soglasnosti v pogledu narodne osamosvojitve vseh jugoslovanskih narodov monarhije, in čim se je izločilo vsa medsebojna trenja, separatistične posebnosti in enostranska pota pri reševanju vprašanja narodnega in državnega zedinjenja, je moralo priti do pravega in točnega oblikovanja vseh naših teženj in sicer do izraza pravice svobodne narodne samoodločbe poedinih jugoslovanskih narodov. To se je doseglo in ustvarilo na zagrebški konferenci 2. in 3. marca leta 1918., katero je smatrati kot naravno posledico Majske deklaracije in ki je za zgodovino naše narodne osvoboditve mnogo večjega pomena nego Majska deklaracija. Zaključki te konference so dejansko izkoreninili veljavnost Majske deklaracije in izbrisali neugodne učinke, odnosno pogoje, ki so se držali te deklaracije, s tem, da je ona še varovala habsburško dinastijo in da se je omejevala le na jugoslovanske narode manjšega dela monarhije. Majski deklaraciji prisojamo torej le to vrednost, da je pripravila splošno razpoloženje za to zagrebško konferenco, ki je imela šele ustvariti pravo osnovo za odločitve vseh jugoslovanskih narodov cele monarhije v pogledu njih osvoboditve in osamosvojitve.

Na tej konferenci so bili zastopani vsi jugoslovanski narodi cele monarhije, in sicer zastopniki iz Hrvatske-Slavonije, iz Bosne in Hercegovine, iz Slovenije (dr. I. Cankar, dr. A. Korošec in dr. Kramer), iz Dalmacije, Istre in Goriške ter iz Medmurja. Sad te konference je bila resolucija, ki je glasila:

*»Po razpravi o splošnem političnem in narodnem položaju so se zbrani delegati zedinili, da je potrebna koncentracija vseh strank in skupin, katere, stoječ na stališču narodnega edinstva in sloneč na načelu narodne samoodločbe, zahtevajo, da se ustanovi narodna, neodvisna in na demokratičnih načelih ustvarjena država Slovencev, Hrvatov in Srbov.«*

S to resolucijo so bile, kakor že prej omenjeno, popravljene napake in odpravljene neiskrenosti Majske deklaracije z izločitvijo »okovja« habsburškega pokroviteljstva. Resolucija je jasna, bolj jasna kakor Krfski pakt, ker se je ognila vseh zavirajočih okov in ker je proklamirala kot edino vodilo: demokratične pravice narodov.

Posebne važnosti je ta deklaracija tudi zato, ker je brezkompromisen izraz razpoloženja vseh treh jugoslovanskih narodov monarhije in enodušen pojav vseh političnih skupin. Če je Krfski pakt predstavljal kompromis med srbskimi hegemonisti (Pašić) in jugoslovanskimi narodnimi elementi monarhije, Majska deklaracija pa kompromis taktizirajočih zastopnikov avstrijskega parlamenta, je bila zagrebška deklaracija svobodno mišljenje narodnih zastopnikov, katera se je popolnoma osvobodila vseh obzirov do enega ali drugega državnega vpliva. Ta zagrebška resolucija je pa obenem jasno izpričala voljo samoodločbe vseh treh jugoslovanskih narodov bivše monarhije, kar torej znači, da bodo ti trije narodi sami odločali o njihovi nadaljnji narodni in državni usodi, ne ozirajoč se na eno ali drugo državno silo, na eno ali drugo predvojno državno obliko. Ona je torej jasen izraz našega duhovnega osvobojenja, kateremu je imelo v kratkem slediti dejansko osvobojenje, po lastni moči in volji.

### III.

## **Narodni svet (vijeće)**

**Slovencev, Hrvatov in Srbov in zaključki  
Narodnega vijeća od 23. in 24. novembra 1918.**

Kot zadnji akt osvobodilnega, samoodločevalnega in zedinjevalnega gibanja Slovencev in to kot najznamenitejši in najodločilnejši narodni korak v samostojni in prostovoljni odločitvi Slovencev (ob sodelovanju Srbov in Hrvatov iz vseh pokrajin bivše Avstro-Ogrske monarhije) je končno zaznamovati njih sodelovanje na zborovanju plenuma »Narodnega veća« v Zagrebu dne 24. novembra leta 1918. Ker je od tega dogodka že poteklo več kot 20 let in se je marsikomu že izgubilo iz spomina potekanje in sklepanje tega narodnega sveta, mlajši generaciji pa je radi brezbrižnosti mogoče premalo znano in uvaževano, bom pojasnil v kratkih obrisih legitimnost in važnost tega narodnega sveta.

Po razpadu avstro-ogrske vojske so zborovali v Zagrebu (6.—8. oktobra 1918.) zastopniki Srbov, Hrvatov in Slovencev iz vseh delov Avstro-Ogrske monarhije in ustanovili »Narodno vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov« kot vrhovno poklicno predstavništvo vseh avstro-ogrskih Jugoslovanov in kot centralno oblast zedinjenih Slovencev, Hrvatov in Srbov v narodno, svobodno in neodvisno državo, ki naj izvede



zedinjenje s kraljevino Srbijo. Za Slovenijo, Istro in Gorjsko je bil ustanovljen posebni, slovenski »Narodni svet«, ki je bil podrejen sklepom in odločitvi »Narodnega vijeća« v Zagrebu. Pod vplivom teh dogodkov je Trumbić kot pooblaščenec Narodnega vijeća zahteval od srbske vlade, odnosno od Pašića, tedanjega ministrskega predsednika srbske vlade, da pristane na priznanje avstro-ogrskih Jugoslovancev kot samostojno vojskujoče se države. Pašić se je prvotno protivil tej zahtevi, a je končno deloma le moral pristati na priznanje narodnega vijeća kot predstavnika samostojne vlade. Ne bom omenjal raznih neljubih dogodkov pri teh pogajanjih s srbsko vlado, ugotavljam le, da se je Pašić 7. novembra moral udati in je z noto od 8. novembra 1918. l. priznal Narodno vijeće kot zakonito vlado SHS, to je vlado Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so živeli na celem ozemlju bivše Avstro-Ogrske monarhije in je pristal tudi na izvolitev Trumbića kot predstavnika Narodnega vijeća pri zaveznikih za tako dolgo, dokler se sporazumno z Narodnim vijećem ne ustanovi skupno diplomatsko zastopstvo Narodnega vijeća in Srbije. To je srbska vlada tudi javila vsem zavezniškim vladam s pozivom, da se pri vseh prizna samostojnost in veljavnost Narodnega vijeća.

Ustanovljeni Narodni svet za Slovenijo in Istro v Ljubljani je 26. oktobra l. 1918. odstavlil deželnega glavarja, organiziral samostojno narodno obrambo in napravil vse potrebne korake za ustanovitev samostojne vlade slovenske države. Tri dni pozneje — 29. oktobra — smo Slovenci v veliki manifestaciji v svoji prestolnici v Ljubljani javno in slovesno proglasili svojo osvoboditev in samolastno raztrgali vse okove, ki so vezali slovenski narod na bivšo monarhijo. Tega dne je slovenski narod po tisočletnem tlačanstvu in tujem gospodstvu proglasil svojo državno samostojnost in zaupal obstoječemu Narodnemu svetu v Ljubljani potrebno

avtoritativno oblast in odobril vse že do tedaj izvršene ukrepe Narodnega sveta diplomatske prirode. 29. oktober je zato dejansko naš največji narodni praznik, akoravno ta praznik še do danes ni pravilno uveljavljen.

Šele sedaj, po jasni in odločni izjavi slovenskega naroda po samostojnosti je mogel Narodni svet s polno silo in z zaslombo v vsem narodu napraviti končne in odločilne korake. Zato je 31. oktobra 1918. l. imenoval prvo slovensko narodno vlado s predsedništvom in 12 poverjeniki (ministri), katero je v smislu skupnih in sporazumnih sklepov potrdilo Narodno vijeće v Zagrebu. Ta narodna vlada Slovencev je sporočila tedanji avstro-ogrski vladi (ministrskega predsedniku), da prevzame vso oblast in vse vladne posle na slovenskem ozemlju. »Narodno vijeće« v Zagrebu je pa diplomatskim potom sporočilo vsem zavezniškim vladam (Angliji, Franciji in Italiji), da se je ustanovila država SHS iz vseh jugoslovanskih pokrajin bivše Avstro-Ogrske, ki se je odločila, da hoče stopiti v skupno državo s Srbijo in Črno goro. Ona jim je obenem javila, da se ne nahaja več ž njimi v vojnem stanju in da je postala njihova zaveznica.

Ta suha zgodovinska dejstva je treba danes našemu ljudstvu ponovno in ponovno predočiti, da zna oceniti in razumeti, kaj smo predstavljali leta 1918., v kakšnih odnosajih smo stopili v zvezo s Srbijo, vedeti pa mora tudi, kaj vse smo zapravili v teku 20 letnega sožitja v skupni državi, odnosno kaj so zapravili naši odločilni politiki v njihovem oportunističnem kramarstvu v raznih vladah. Ni nobenega opravičila, ki bi moglo ublažiti to narodno izdajstvo, in ni nobenega drugega pota do reparacije teh storjenih krivic, kakor ta: n a z a j v s t a n j e o k t o b r a 1918.! Ta nazaj je predvsem tako razumeti, da se moramo vrniti k demokraciji, k pravemu duhu demokratičnega uveljavljanja,



da moramo vrniti jugoslovenskim narodom vse one samoodločevalne pravice, ki so jih imeli leta 1918. in na podlagi katerih so sklenili urediti njih medsebojno državno sožitje. Spomnimo se samo Jeftićevih in Stojadinovićevih državnozborskih volitev od l. 1935. in 1938., teh volitev, ki so popolnoma zanikale najprirodnejše temeljne pravice državljske svobode posameznika, ki so z nezaslišanim nasilstvom zadušile vsako samostojno izražanje ljudskih množic. Ako je bil slovenski narod pred vojno v stari Avstriji in prva leta po preobratu v naši novi državi politično toliko zrel in sposoben, da se mu je zaupalo tajno glasovanje pri volitvah in svobodno združevanje v političnih skupinah, ali je po kateremkoli zakonu ali ideologiji utemeljeno misliti, odnosno sklepati, da je po 20 letih kulturnega, socialnega in gospodarskega napredovanja in dozorevanja tako nazadoval in umsko propadel, da se ga je moralo postaviti pod politično varuštvo? Ne glede na vse druge argumente in pravice, ki pobijajo neskladnost in krivičnost našega doživetja v tej državi, so ti neuvaževani elementi demokracije zadostni, da zahtevamo povratak v naše narodno in politično stanje leta 1918. Nismo mi Slovenci, niso tudi Hrvati krivi, ako se danes postavlja ta zahteva; izid volitev leta 1938. jasno dokazuje, da so to zahteve vseh treh narodov v državi, da ljudske, delovne plasti teh treh narodov zahtevajo uveljavljenje pravice in svobode in upostavitev človečanskega uvaževanja, v čemur leži ravno bistvo zahtevanega sporazuma.

Če tedaj premotrimo naše politične dogodke zadnjih dvajset let, nam bodo šele povsem razumljivi in jasni sklepi Narodnega vijeća leta 1918. To dvajsetletno doživetje v skupni državi in izkušnje glede vrednosti medsebojnega zaupanja in neumestnosti slepega verovanja v obljube gotovih vodilnih krogov morajo biti za nas opomin, da je skrajni čas, da opustimo vsak oportunistem, vsako odlašanje in vsa-



ko najmanjšo popustljivost v pogledu naravnih in zgodovinskih pravic teh treh narodov. To je pa le tedaj mogoče, če se vrnemo k oni sili, katera nas je dovedla po stoletnih bojih do zgodovinskega akta leta 1918., to je k čistemu in nepotvorjenemu glasu ljudske volje. Ta glas je odmeval v jeseni leta 1918. po vseh naših krajih, čul ga je ves svet., čuli so ga tudi tedanji srbski politiki, ker je bil tako mogočen, da bi preprečil vse načrte, ki ne bi bili v skladu z upoštevanjem enakosti in svobodnega odločanja vseh slovan-  
skih narodov v bivši Avstro-Ogrski. Zato je ležala v sklepih »Narodnega vijeća«, 23. in 24. novembra leta 1918. taka sila, da ni bilo odkritega nasprotstva proti njim nikjer, ne pri naših raznih političnih skupinah, ne pri srbskih politikih, ki so tedaj vodili vladni čolnič. To silo, to pomembnost sklepov Narodnega vijeća moramo narodu vrniti iz enostavnega razloga, ker se sprejeti zaključki še do danes niso izvršili, ker se je v teh 20 letih vladalo brez ljudstva in proti ljudstvu in njegovi volji.

Dejanska in od vseh državnih (naših in inozemskih) oblasti priznana naša državna samostojnost se najbolj odkriva iz državnih dogodkov in dela »Narodnega vijeća« koncem novembra in začetkom decembra leta 1918. Zato navajam v sledečem najvažnejše zgodovinske dogodke, odnosno dokumente z dobesedno vsebino sklepov Narodnega vijeća:

1. »Narodno vijeće« javlja vsem zaveznikom obstoj svoje samostojne vlade s sledečo noto:

*Ženeva, 3. novembra 1918.*

*Dr. Anton Korošec, predsednik jugoslovanskega Narodnega vijeća v Zagrebu, kot priznani predstavnik*

vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov iz vse bivše avstro-ogrške monarhije, ima čast sporočiti vladam Francoške, Velike Britanije, Italije in Zedinjenih držav, da se to vijeće smatra kot vrhovna vlada jugoslovanskih pokrajin, katere upravlja in v katerih že ima svojo lastno vojsko in lastno mornarico.

V imenu jugoslovanskega naroda iz ozemelj bivše avstro-ogrške monarhije prosimo zavezniške vlade in vlado Zedinjenih držav, da priznajo to Narodno vijeće v Zagrebu kot pravilno vlado imenovanega naroda, a narod sam pa da priznajo kot zavezniški narod ter da končno priznajo četam jugoslovanskih prostovoljcev, ki se bore v srbski vojski v Srbiji, Črni gori, v Rusiji in Sibiriji, značaj vojskujoče se stranke.

Izjavljamo, da je osvoboditev avstro-ogrskih Jugoslovancev iz tujega vladanja in njihovo zedinjenje z brati iz Srbije in Črne gore v neodvisni državi, na osnovi narodnih načel in pravice narodne samoopredelitve glavna naloga vlade v Zagrebu.

Temu cilju odgovarjajoč težimo za tem, da se ustvari za ves jugoslovanski narod en skupni in enotni organ, kateri bo opravljal diplomatsko službo. Radi tega smo prišli v inozemstvo. Do onega časa, ko ta organ še ne bo ustanovljen, pooblastimo dr. Ante Trumbića, kot predsednika jugoslovanskega odbora v Londonu, da tako pri zavezniških vladah in pri vladi Zedinjenih držav, kakor tudi osobito na konferencah za sklenitev premirja predstavlja Narodno vijeće v Zagrebu.

O tem smo obenem obvestili dr. Trumbića in vlado naših srbskih bratov.«

Dr. Anton Korošec m. p.  
po nalogu sklepov Narodnega vijeća.

2. Vrhovni komandant zavezniške vojske brzojavlja Narodnemu vijeću v Zagrebu dne 6. novembra l. 1918. sledeće:

*»Zavezniške armade entuzijastično pozdravljajo ustanovitev jugoslovanskega Narodnega vijeća v Zagrebu in v Ljubljani in novo jugoslovansko armado na kopnem in na morju, ki stopa med vrste zaveznikov v borbi za zmago svobode in pravice. Zavezniki računamo, da bodo jugoslovanske čete v Zagrebu in v Ljubljani takoj stopile v tesno zvezo z zavezniškim poveljstvom v Belgradu. Ta zveza bo znak trdnega zedinjenja proti skupnemu sovražniku vseh Slovanov, ki so se osvobodili\* od habsburškega jarma.«*

*Franchet d'Esperey m. p.*

3. Pismo Narodnega vijeća kraljevemu srbskemu ministru zunanjih zadev iz Zagreba od 8. novembra l. 1918.:

*»V toku poslednjih dni je Narodno vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov odposlalo več brezžičnih brzojavk, od katerih Vam prilagamo prepise.*

*Pošiljamo vsebino teh brzojavk bratskemu kraljevemu ministrstvu zunanjih zadev radi bojazni, da ni gotovo, ako so bile te brzojavke odposlane in prejete od naslovnikov, s prošnjo, da vzamete njih vsebino na znanje in da ukrenete vse potrebno, da bodo bodoče brzojavke brez zadržka odposlane brezžičnim potom, kamor so namenjene.*

---

\* Važen dokument, s katerim komandant zavezniške armade priznava, da smo se s a m i osvobodili.



*Za bratsko in ljubeznivo posredovanje v tej naši skupni stvari se Vam Narodno vijeće vnapij najtoplejše zahvaljuje.\**

*Za predsednika Narodnog vijeća SHS:*

*Svetozar Pribičević m. p.*

*dr. Ante Pavelić m. p.*

4. Pismo kraljevske srbske vlade, s katerim priznava obstoj Narodnoga vijeća v Zagrebu. Pismo je iz Ženeve od dne 8. novembra l. 1918.:

*»Gospodu Antonu Korošcu, predsedniku Narodnega vijeća v Zagrebu.*

*Gospod predsednik! Čast mi je Vam sporočiti, da sem prejel odločitev, katero ste mi poslali z Vašim pismom od 3. novembra l. 1918.*

*S to odločitvijo ste mi sporočili, da se smatra Narodno vijeće v Zagrebu kot vlada Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki žive na ozemljih, ki so pripadali bivši avstro-ogrski monarhiji in, da zahtevajo, da tako vlada kraljevine Srbije, kakor tudi ostale zavezniške vlade priznajo Narodno vijeće kot zakonito vlado imenovanih narodov, a jugoslovanske prostovoljne trupe kot vojskujočo se stranko.*

*Čast mi je Vam v imenu kraljevske srbske vlade sporočiti, da ona prizna Narodno vijeće v Zagrebu kot zakonito vlado Srbov, Hrvatov in Slovencev, živčih na ozemlju avstro-ogrske monarhije. Javljam Vam nadalje, da sem vladam Francoske, Angleške, Italije in Zedinjenih držav Severne Amerike danes poslal*

---

\* Vsebina in stilizacija tega pisma jasno izpričujeta enakopravnost tedanjega našega zunanjega predstavnika z onim kraljevine Srbije.

noto s prošnjo, da tudi one s svoje strani priznajo Narodno vijeće v Zagrebu kot zakonito vladu jugoslovanskih dežel bivše avstro-ogrske monarhije in da priznajo tudi prostovoljnim četam teh dežela značaj vojskujoče se stranke. Prilagam Vam prepis te note.

Obenem je kraljevska vlada vzela k znanju, da je Narodno vijeće pooblastilo gosp. dr. Trumbića, predsednika Jugoslovanskega odbora v Londonu, da on zastopa Narodno vijeće pri zaveznikih tako dolgo, dokler ne bo ustanovljen skupni organ diplomatske službe.

S posebnim zadovoljstvom je vzela srbska kraljevska vlada k znanju izjavo Narodnega vijeća v Zagrebu, da je njen cilj, da o s v o b o d i\* Srbe, Hrvate in Slovence iz bivše avstro-ogrske monarhije od vsakega tujega gospodstva in da jih zedini z njihovimi brati v kraljevini Srbiji in kraljevini Črni gori v eno enotno in neodvisno državo.

Prosim Vas, da sporočite Vašim bratom v imenu kraljevske vlade in kraljevine Srbije naše najlepše želje za bodočnost.

Prosim Vas, gospod predsednik, da sprejmete izraze mojega posebnega spoštovanja.

Ženeva, 8. novembra 1918.

Nikola Pašić s. r.«

---

\* Opozarjam na posebno važnost vsebine tega pisma, iz katerega se jasno vidi, da smo z a h t e v a l i, da se prizna našo samostojno vladu in s tem našo nedvomno samostojnost in dalje, da je sama kraljevska vlada Srbije priznala naš cilj, da se s a m i o s v o b o d i m o iz avstro-ogrskega jarma.

5. Zaključki Narodnega vijeća na njegovi glavni seji  
23 in 24. novembra 1918.:

### *Z a k l j u č e k.*

*V soglasju s svojimi dosedanjimi zaključki in na podlagi izjave kraljevine Srbije proglašā Narodno vijeće SHS zedinjenje države Slovencev, Hrvatov in Srbov iz vsega ozemlja bivše avstro-ogrske monarhije s kraljevinama Srbije in Črne gore v skupno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. V svrhu izvedbe organizacije skupne države se je določilo odbor od 28 članov s pooblastilom, da v sporazumu z vlado kraljevine Srbije in zastopniki strank Srbije in Črne gore to organizacijo po sledečih navodilih izvede. Odnosne zaključke bo na svojem prvem sestanku ratificiralo »Državno vijeće«, kateremu bodo poleg zastopnikov Srbije in Črne gore pripadali vsi člani »Narodnog vijeća v Zagrebu«, razširjenem s člani Jugoslovanskega odbora v Londonu. V odbor, ki ima izvršiti gornje naloge, se izvolijo: dr. Barač Franjo, dr. Izidor Cankar, dr. Luka Čabrajić, dr. Mate Drinković, Ščepan Grdžić, dr. Halid Hrasnica, Vitomir Korač, dr. Anton Korošec, dr. Albert Kramer, Anton Kristan, dr. Matko Laginja, dr. Ivan Lorković, dr. Edo Lukinić, dr. Savo Ljubibratić, dr. Ivan Paleček, dr. Ante Pavelić, doktor Živko Petričić, dr. Dušan Popović, Svetozar Pribičević, Stjepan Radić, dr. Jozo Smodlaka, Vaso Stajić, dr. Jozo Sunarić, Hamid Surzo, dr. Janko Šimrak, Vujislav Šola, dr. Ante Tresić-Pavičić in dr. Ante Trumbić.*

*Navodila tem delegatom so sledeća:*

- 1. Dokončno organizacijo nove države more določiti le splošna, narodna ustavotvorna skupščina vseh*



zedinjenih narodov Srbov, Hrvatov in Slovencev z dvetretjinsko večino glasov. Konstituenta se mora sestati najkasneje v šestih mesecih po sklopljenju miru. Njej je pridržana predvsem pravica, da reši:

- a) ustavo, ki bo predvsem določila državno obliko (monarhija ali republika), notranje-državno ustrojstvo in temeljne pravice državljanov;
  - b) državno zastavo in
  - c) sedež vlade in drugih državnih vrhovnih organov.
2. Do sestanka konstituante bo izvrševalo provizorno zakonodajno oblast »Državno vijeće«. Državnemu vijeću pripadajo:
- a) vsi člani Narodnega vijeća v Zagrebu, ki se razširi s petimi člani Jugoslovanskega odbora v Londonu;
  - b) sorazmerno število zastopnikov kraljevine Srbije, katere bo določila Narodna skupščina sporazumno s tamkajšnjimi političnimi strankami in sorazmerno število zastopnikov Črne gore, katere izbere njena Narodna skupščina.
3. Državno vijeće Srbov, Hrvatov in Slovencev določi na svojem prvem sestanku provizorno državno zastavo in pomorsko zastavo.
4. Do odločitve konstituante bo izvrševal vladarsko oblast kralj Srbije, odnosno prestolonaslednik Aleksander kot regent države SHS. Regent ni odgovoren Državnemu vijeću. On zapriseže Državno vijeće. On bo po načelih parlamentarne vladavine imenoval vlado, ki bo uživala zaupanje Državnega vijeća. On ima pravico zakonodajne inicijative in sankcije. Državno vijeće se more

- odgoditi le z lastnim zaključkom ter se ne more razpustiti pred sestankom konstituante.
5. Provizorni sedež državne vlade in Državnega vijeća se bo sporazumno določil.
  6. Dolžnost Državnega vijeća je, da izvede volitve za konstituanto in da jo takoj za tem skliče k zasedanju. Državno vijeće bo določilo volilni red za konstituanto in sicer na osnovi splošne, neposredne, proporcionalne in tajne pravice glasovanja z zastopništvom manjšin.
  7. Državna vlada, ki je odgovorna Državnemu vijeću, bo opravljala državne posle in bo sestavljena iz ministrskega predsednika in ministrov za vse državne uprave, ter iz sedmih državnih tajnikov, ki bodo imeli mesto in glas v ministrskem svetu, in sicer: eden za Srbijo, eden za Hrvatsko in Slavonijo, eden za Dalmacijo, eden za Črno goro, eden za Bosno in Hercegovino, eden za Slovenijo in eden za Bačko, Banat in Baranjo. Državni tajniki zastopajo interese njihove zemlje v državni vladi ter pri predlaganju predlogov deželnih vlad pazijo, da se s temi predlogi ne kršijo zakoni in državni interesi.
  8. Zunanje zadeve, vojska, pomorske zadeve, državne finance, pošta in brzojav so izvzete iz delokroga deželnih, odnosno pokrajinskih vlad in so pridržani izključno državni vladi. Vse ostale posle vodijo deželne, odnosno pokrajinske vlade v avtonomnem delokrogu, po navodilih in pod nadzorstvom državne vlade.
  9. Avtonomno poslovanje deželnih vlad nadzirajo deželni, odnosno pokrajinski zbori, ki bodo sestavljeni po sporazumu strank dotične pokrajine. Če bi tak sporazum ne bil dosegljiv, odloča Narodno

*vijeće. Na čelu pokrajinske vlade stoji predsednik, v Zagrebu ban, katerega imenuje vladar, odnosno regent na predlog deželnih zborov.*

- 10. Državna vlada da deželnim vladam potrebna finančna sredstva, v okviru državnega proračuna, sprejetega od Državnega vijeća.*
- 11. Vsi dosedanji zakoni in drugi predpisi, organizacija sodišč, dosedanja administrativna ustrojstva in sedanji organi deželnih vlad ostanejo v veljavi.»*

Te sklepe je predložila delegacija Narodnega vijeća dne 1. decembra 1918. leta tedanjemu regentu kraljevine Srbije, ki je te sklepe z gornjimi osnovnimi pogoji sprejel in na podlagi te deklaracije izjavil:

»Prolašam zedinjenje Srbije s pokrajinami neodvisne države Srbov, Hrvatov in Slovencev, zastopano po Narodnem vijeću v Zagrebu, v edinstveno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.«

Ta državni akt, ta svobodna pogodba dveh enakopravnih strank, to je predstavnika kraljevine Srbije in predstavnikov Srbov, Hrvatov in Slovencev iz avstro-ogrske monarhije, zastopanih po Narodnem vijeću v Zagrebu, katerim je bila tedaj priznana popolna neodvisna lastna državnost, je bil potem še proglašen v regentovem manifestu na vse narode zedinjene države od 6. januarja 1919. leta. V tem manifestu je bilo ob enem izrečeno, da bo vlada v najkrajšem času predložila ustavotvorni skupščini predlog demokratske državne ustave s popolnimi samoupravami posameznih pokrajin in na podlagi najširše politične svobode vseh državljanov.

S tem je bilo naše zedinjenje načelno izvršeno. Ostalo ni torej nič drugega, kakor da se izvrši še formalno in z odnosi zakoni vse, kar je za zgoraj označeno ureditev te



nove države potrebno. V koliko je bilo to izpolnjeno, si vsakdo napravi lahko lastno sodbo, ki pač ne bo drugače izpadla, kakor v nezadovoljujočem smislu in z zahtevo, da nam ne ostane nič drugega, kakor nazaj v ono dobo, v kateri smo se pogajali za zedinjenje.

#### IV.

### **Deklaracije narodnih skupin iz novejšje dobe**

Pregled vseh najvažnejših zgodovinskih aktov v cilju zedinjenja vseh treh jugoslovanskih narodov današnjega ozemlja je s tem končan in ne bi bilo potrebno, da dodam še vse ostale deklaracije, izjave in akte poedinih narodnih in političnih skupin v dobi pred in po izvršenem zedinjenju, ker so iste le izpopolnjujočega pomena. Za današnjo dobo, dobo borbe za končno sporazumno ureditev države je pa vendar na mestu, da izpopolnim ta pregled z najvažnejšimi deklaracijami prečanskih jugoslovanskih narodov iz novejšje dobe, to je dobe, ko so Hrvati in Slovenci prišli do prepričanja, da se dane obljube niso izpolnile in ko so usodni streli v Narodni skupščini leta 1928. prisilili Hrvate v neizprosni boj proti vsem sovražnikom pravega narodnega zedinjenja v državi. To je tudi zato potrebno, ker marsikatero te deklaracije niso v narodu zadosti znane, in ker morajo vsi politični ljudje zavzeti napram njim jasno stališče, da zamorejo v političnih borbah (posebno ob volitvah) pravilno ocenjevati mnoge demagoške trditve oportunističnih skupin.

Predvsem je važno, da naši politični ljudje, ki iskreno žele pravilno upravno ureditev naše Slovenije, poznajo mnenje bivše SLS (Slovenske ljudske stranke) iz dobe, ko je stala v opoziciji in proglašala sebe kot edino zastopnico slovenskega naroda. Ta stranka je tedaj uživala precej zaupanja tudi v ostalih demokratičnih opozicijskih skupinah, dokler se ni v večini razgalila kot oportunistična in reakcionarna skupina, ki je leta 1935. popolnoma pokopala ta njen nekdanji ugled in je od tedaj dalje ne samo zavirala povoljno in hitro rešitev sporazuma, nego je bila tudi najtrdnější steber najbolj reakcionarnega Stojadinovičevega režima. Priseganje in objemanje dr. Korošca z dr. Stojadinovičem v dvorani hotela »Union« v Ljubljani 8. decembra leta 1938. in javno blatenje dr. Mačka in sporazuma sploh, odkriva vse hinavstvo te slovenske politične skupine. Naš narod naj zato primerja to dvoličnost iz ene in druge dobe, čemu najboljše služi objava tako zvane slovenske deklaracije, ki se glasi:

### *I. Slovenska deklaracija,*

*ki je bila sestavljena in sklenjena od zaupnikov te stranke 1. januarja l. 1933., in ki glasi:*

- »1. Temeljna zahteva nas Slovencev je, da se slovenski narod, razdeljen na štiri države (Jugoslavija, Italija, Avstrija in Madžarska) zedini v eno samo politično celino, ker mu je le tako zajamčen njegov obstanek in vsestranski napredek.*
- 2. Naloga največjega dela slovenskega naroda, živečega v jugoslovanski državi je, da ima njegova politika ta ideal pred očmi, dokler ga ne doseže.*
- 3. Zato si mora slovenski narod v jugoslovanski državi pridobiti tako samostojnost, da bo stalna privlačna sila za dele, živeče v drugih državah, in sicer:*



- a) *zajamčena mora biti njegova narodna individualnost, njegovo ime, njegova zastava, njegova etnična kompaktnost, njegovo razpolaganje z lastnimi finančnim sredstvi, njegova kulturna in politična svoboda;*
  - b) *zavarovani morajo biti z brezobzirno socialno zakonodajo življenjski interesi in harmoničen razvoj vseh potrebnih in koristnih stanov, zlasti kmetškega in delavskega.*
4. *V ta namen je treba, da si Slovenci, Hrvati in Srbi v svobodnem sporazumu in na podlagi demokracije uredimo jugoslovansko državo iz ravnopravnih edinic, katerih ena bodi Slovenija.*
5. *Tudi sklepi SDK\* in RS\*\* tako ureditev zahtevajo, odnosno je ne onemogočujejo. Slovenci se jim pridružimo in želimo, da pri tem sodelujejo vse stranke in struje doma in v državi, ki stremijo za isto ureditvijo države.*

*Ljubljana, dne 1, januarja 1933.*

*Podpisi.«*

To so jasne in v resnici slovenske besede, katere mora sleherni — brez razlike svetovnega nazora — sprejeti za svoje in katere so v skladu z odločitvijo slovenskega naroda ob prevratu. Žalibog so te besede držale le pičli dve leti, in že ob volitvah 1935. leta bile zavržene od večine tedanje močne SLS, ki se je pozneje tudi ostresla svojega sloven-

---

\* SDK = seljačko demokratska koalicija, to je politično strankarska skupnost hrvatske seljačke stranke (HSS) in samostojne demokratske stranke (SDS).

\*\* RS = Narodna radikalna stranka (srbska), ki je baš tedaj izdala slično deklaracijo.

skega naziva in iz oportunističnih nagibov prestopila v Jugoslovansko Radikalno Zajednico. Od tedaj dalje je ta slovenska skupina delovala proti demokraciji in proti vsem onim, ki so ustvarjali pravičen in popolen sporazum med Slovenci, Hrvati in Srbi. Zapomnijo si naj vsi pošteni Slovenci tudi vse nevšečnosti volilne borbe v Narodno skupščino leta 1938., ko je Koroščeva skupina z največjim zaničevanjem proglašala vse somišljenike dr. Mačkove liste za državne sovražnike in komuniste. Ravno tako hinavsko pa je tudi sedanje postopanje te skupine, ko po dovršenem sporazumu med dr. Mačkom in vlado, po začasni rešitvi hrvatskega vprašanja zopet proslavlja ta sporazum in se ponovno zavzema za samoupravo Slovenije.

Le manjši del te nekdanj trdne slovenske stranke je ostal zvest gornji deklaraciji in je možato nastopil ob imenovanih volitvah za slovenske interese ter podpiral dr. Mačkovo l' sto. Zato je važno, da ohranimo nepozabnosti deklaracijo tega dela bivše slovenske ljudske stranke, katero so izdali njeni voditelji pred omenjenimi volitvami in ki glasi:

## *II. Izjava vsem somišljenikom SLS in zavednim Slovencem.*

*»Prišel je skrajni čas, da zaradi odgovornosti pred Vami, zavednimi Slovenci, pred zgodovino in pred svojo vestjo spregovorimo odkrito in odločno besedo. Politični dogodki zadnjih tednov nas neugnano silijo k temu.*

*SLS, ki ji je bil ustanovitelj nesmrtni Evangelist Krek, je bila prvič razpuščena po njenem prvem načelniku dr. Šušteršiču leta 1918.. Dobrih deset let pozneje je bila drugič razpuščena po šestojanuarskem diktatorskem režimu.*

Na najvišjo željo je sklical dr. Korošec tik pred uveljavljanjem ustave leta 1931. zaupnike SLS iz vse Slovenije, da se izjavijo, ali naj sodelujejo z novim režimom. Mnenje zaupnikov je bilo odklonilno.

Sledile so znamenite »p u n k t a c i j e«, v katerih je bil v glavnih obrisih izražen slovenski politični cilj.

Diktatorski režim je bil zlomljen od demokratičnega srbskega ljudstva, v prvi vrsti pa zaradi junaške borbe enotnega hrvatskega naroda.

Volitve 5. maja 1935. leta so prinesle režim dr. Stojadinovića, katerega prvi podpornik je postal tudi bivši voditelj SLS dr. Korošec. Ta vlada je ob nastopu obljubila povratek v demokracijo, vrnitev državljanskih svoboščin z novimi političnimi zakoni, svobodne in tajne volitve in enakopravnost narodov. Ta režim si je po vzoru prejšnje JNS ustanovil svojo vsedržavno stranko. Ob ustanovitvi JRZ so pri nas v Sloveniji svečano zagotavljali in obljubljali, da je to samo zunanja oblika, v kateri se bo znova poživila SLS in strumno organizirana zopet nastopila za stari slovenski politični vzor, za samostojnost in samovlado združene Slovenije v smislu slovenske deklaracije od 1. januarja 1933.

Prvo razočaranje za misleče ljudi je bila vladna deklaracija leta 1935. Ta pravi, da je sedanja vsiljena ustava temelj glavnega dela in da je narodno edinstvo (centralizem, unitarizem, jugoslovanstvo) njeno vodilno načelo.

Drugo razočaranje je bil program JRZ. Za vodilno načelo te stranke je bilo postavljeno narodno edinstvo in še posebej je bilo poudarjeno, da naj se Hrvati in Slovenci postopoma stope s Srbi v nov



jugoslovenski narod. Odgovorni ministri in funkcionarji JRZ ter uradna glasila te stranke so vsa zadnja leta oznanjala, da je narodno edinstvo načelo, o katerem ni razgovora in na katerem vlada stoji in pade.

Tretje razočaranje je celotna dvoletna notranja, socialna in kulturna politika JRZ-režima ter njene za Slovenijo in za vse Slovence brez razlike stanu in poklica tako pogubne posledice.

Pretkano in s posebno spretnostjo se je izpopolnil in stopnjeval v teh dveh letih zlasti gospodarski centralizem. Slovenija še nikoli ni bila tako krivično in v taki meri gospodarsko izmozgavana. Tudi se ni omilil kulturni in prosvetni centralizem, marveč se je še poostril.

Četrto in največje razočaranje pa smo doživeli Slovenci prav te dni. Združene izvenparlamentarne opozicijske stranke so napravile sporazum in državnopravni načrt, po katerem bi Slovenci dosegli svoj političen cilj: splošno samostojno Slovenijo. Vsak zaveden in politično zrel Slovenec bi se moral tega iskreno veseliti in pomagati, da se čimprej spravi v življenje in v resničnost ta načrt.

Toda kaj se je zgodilo?

Vlada JRZ je nastopila proti temu sporazumu in načrtu. Slovenski del JRZ z dr. Korošcem na čelu je odkrito nastopil proti avtonomiji Slovenije. To je pa dejanje, zaradi katerega so razvezani in morajo biti razvezani discipline vsi, ki še slovensko čutijo.

Prišel je trenutek, da se oživi SLS in odkrito izjavi za tako preureditev države, ki ustreza njenemu programu, ki je bil najbolj določno izražen v Slovenski deklaraciji z dne 1. januarja 1935.

Pozivamo zato vse pristaše SLS, ki so v dobri veri vstopili v JRZ, da odlože v JRZ-stranki prevzete strankarske funkcije, iz nje izstopijo in povsod pomagajo na novo poživiti program SLS. Mi moramo oprati čast slovenskega naroda in očistiti madež, ki nam ga je pritislila JRZ in nas pred vsem svetom predstavila kot narod brez politične morale.

Za uresničenje in izvedbo političnega in državno-pravnega programa, ki je izražen v Slovenski deklaraciji in v srbsko-hrvatskem sporazumu, se hočemo pogumno in nesebično boriti tudi mi Slovenci.

V ta namen pa je potrebna združitev vseh političnih skupin, ki iskreno streme za tem ciljem. Slovenski narod se mora združiti in enotno nastopiti za dosego svojih političnih idealov. To pa je mogoče le, če vsi podredimo svoje strankarske koristi višjim narodnim koristim. Slovenska politična koncentracija je nujnost dneva. Vsi delavni stanovi morajo združeno na delo in v boj za gospodarsko osamosvojitve, za socialno pravico, za politično svobodo ter za samoodločbo Slovencev.

Somišljeniki SLS pa moramo v delu za svobodno, samostojno kulturno Slovenijo prednjačiti!

Ta izjava je bila pripravljena za sestanek somišljenikov SLS, ki so ga sklicali za nedeljo 7. novembra l. 1937. v Ljubljani:

dr. Anton Breclj, zdravnik v Ljubljani,  
Jože Gostinčar, min. v p., Št. Vid,  
dr. Jakob Mohorič, odvetnik v Ljubljani,  
dr. Ivan Stanovnik, odvetnik v Ljubljani.

Ko se je pri volitvah leta 1935. pokazalo, da je velik del srbskega naroda iz bivše kraljevine Srbije za politiko narodnega sporazuma med Srbi in Hrvati, da torej tudi Srbi onkraj Save in Donave ne odobravajo izkoriščevalno politiko hegemonističnih politikov, ki so bili stalno menjaje se do sedaj na vladi, nego da je srbski narod v pretežni večini za demokratično ureditev države in za pravično spravo s hrvatskim narodom, se je pokazala potreba po ožjem in trdnjšem sodelovanju vseh srbskih in hrvatskih opozicijskih skupin in po odnosni skupni deklaraciji teh obeh narodov. Zato so sklenile Hrvatska seljačka stranka in Samostojna demokratska stranka (združeni v Kmetško demokratski koaliciji: SDK) na eni strani kot predstavniki srbskega in hrvatskega naroda bivših avstro-ogrskih pokrajin ter Narodna radikalna stranka, Demokratska stranka, Kmetška (zemljoradniška) stranka na drugi strani, združeni v Udruženji opoziciji: UO, kot predstavniki srbskega naroda iz bivše kraljevine Srbije dne 8. oktobra leta 1937. narodni sporazum, ki glasi:

### *III. Narodni sporazum*

*»Narodna radikalna stranka, Demokratska stranka in Zemljoradniška stranka, Hrvatska Seljačka stranka in Samostalna demokratska stranka so sklenile sledeči sporazum:*

- 1. Stoječ na načelu demokracije, smatramo narodno suvereniteto temelj vsake državne organizacije, a narod izvor vsake javne oblasti.*
- 2. Ustava od 28. junija 1921. je bila sprejeta brez Hrvatov. Ustava od 3. septembra l. 1931. pa nima nobene moralne vrednosti, ker je v nasprotju temeljem demokratičnih načel in je bila uveljavljena ne samo brez Hrvatov in proti Hrvatom, nego tudi*



brez Srbov in proti Srbom. Vlada, ki se opira na enostransko uveljavljeno ustavo in sloni na dozdevnem parlamentu, nima nobene avtoritete niti med Hrvati niti med Srbi.

3. Zedinili smo se, da je potrebna neizogibna uvedba novega ustavnega reda, ki bi bil zasnovan na načelih ljudske vladavine in ki bi se ustvaril kot skupno delo Srbov, Hrvatov in Slovencev.
4. Naše stranke, ki se zavedajo, da zastopajo tako srbski kakor hrvatski narod, stoje na stališču, da je nastopil skrajni čas, da končno za vedno prenehamo z vsemi nedemokratskimi sistemi in vladami ter da omogočimo Hrvatom, Srbom in Slovencem sporazumno organizacijo državne skupnosti v enako zadovoljstvo Srbov, Hrvatov in Slovencev.
5. Edino pravilna pot do tega cilja je ta, da pride na državno krmilo ljudska vlada iz predstavnikov vseh političnih strank, ki imajo stvarno zaslombo v ljudstvu. Taka vlada bi skupno s krono morala ob svojem nastopu:
  - a) razglasiti začasni osnovni zakon Jugoslavije, s katerim se istočasno odpravlja ustava z dne 3. septembra l. 1931. Ta osnovni zakon bo obsegal bistvena načela države, ki so nesporna in bo veljal, dokler se ne uzakoni nova ustava. Osnovni zakon bo obsegal naslednje določbe: da je Jugoslavija dedna, ustavna in parlamentarna monarhija, da vlada v Jugoslaviji kralj Peter II. iz dinastije Karadjordjevičev; da do kraljevske polnoletnosti vrši kraljevsko oblast namestništvo; da so državljanske in politične svoboščine zavarovane in da je zavarovan parlamentarni sistem vladavine; končno, da sklene

ustavodajna skupščina ustavo s takšno večino, v kateri bo izmed narodnih zastopnikov ustavodajne skupščine večina Srbov, Hrvatov in Slovencev;

- b) razglasiti istega dne pravičen in demokratičen volilni red ter razpisati volitve za ustavodajno skupščino. Vlada mora ustvariti vsa poročila, da bodo volitve za ustavodajno skupščino izvedene svobodno, da pride prava ljudska volja do veljave. Vlada bo odgovorna ustavodajni skupščini po načelih parlamentarizma.

Navedene stranke ustvarjajo v duhu tega soglasja enoten blok zaradi skupnega boja za uresničenje in izvedbo političnega in državnega programa, ki je obsežen v tem sporazumu.

Zagreb-Beograd, dne 8. oktobra 1937.

Dr. Vladko Maček, s. r. Adam Pribičević, s. r.

A. M. Stanojević, s. r. Ljuba M. Davidović, s. r.

Jov. M. Jovanović, s. r.

Na našo splošno žalost niso bili pritegnjeni k temu sporazumu tudi Slovenci. Splošno se je to z naše slovenske strani obsojalo in odkrito priznamo, da je to precejšnja režijska napaka tvorcev te deklaracije, ki so jo nekateri podpisniki tudi priznali. Res je, da velja ta narodni sporazum tudi za slovenski narod v istem smislu in v istem obsegu kakor za hrvatski narod, ampak dejstvo, da nismo Slovenci sodelovali pri tem sporazumu, je ostavilo pri vseh slovenskih opozicionalnih skupinah precej nerazpoloženja, odnosno bridko želo. Zato so slovenske opozicionalne skupine stalno zahtevale na odločujočih mestih naknadno pritegnitev k temu sporazumu, ne da bi s temi zahtevami uspele. Toda

ne glede na ta neuspeh so vse slovenske opozicionalne skupine usmerile svoje delo v duhu tega sporazuma med Hrvati in Srbi, vezoč to sodelovanje tudi s slovenskimi zahtevami. Slovenske politične skupine, ki so vezale svojo politično aktivnost s tem sporazumom in so pozneje, ob volitvah leta 1938. šle tudi v borbo za kandidatne liste dr. Mačka, so bile sledeče:

*Kmetsko delavsko gibanje (dr. Kukovec)*  
*Skupina slovenske kmetske in delavske politike (dr. Lončar),*  
*Jugoslovanska nacijska stranka,*  
*Jugoslovanska socijalno demokratska stranka,*  
*Opozicijska skupina bivše SLS.*

Jugoslovanska socijalno-demokratska stranka je na svojem zborovanju dne 26. oktobra l. 1937. precizirala svoje stališče napram sporazumu s sledečo deklaracijo:

#### *IV. Deklaracija slov. soc. dem. stranke:*

»1. Glavni odbor bivše Socialistične stranke Jugoslavije osvaja v celoti sklepe, storjene na konferenci predstavnikov stranke, dne 20. avgusta l. 1937. v Celju. Ponovno potrjuje čvrsto voljo socialistov iz vseh krajev Jugoslavije, da skupno obnove socialistično stranko v Jugoslaviji, čim bo za to dana zakonska in politična možnost.

Odobrava ustvaritev ožje delovne skupnosti med socialističnimi grupacijami v državah Male zveze.

2. Ponovno potrjujemo naše že večkrat izraženo naziranje, da hočemo v notranji politiki podpreti vsa prizadevanja, ki gredo za tem, da se zberejo vse demokratične grupacije v Jugoslaviji v eno akcijsko



skupnost na osnovi demokratičnega sporazuma. Ta skupnost si mora postaviti za neposredni cilj popolno likvidacijo politične diktature v Jugoslaviji vzpostavitev prave demokracije in organizacijo države na osnovi osebne, verske in narodnostne enakopravnosti ter socialne pravice.

3. Sporazum, ki je bil sklenjen med skupinami meščanske opozicije, smatramo za važen korak v pravcu k vzpostavitvi demokracije in ureditvi države potom narodnega sporazuma. Skupine, ki pripadajo temu sporazumu, morajo svoje praktično delo prilagoditi demokratičnim načelom sporazuma, a prav posebno morajo pripoznati pomen samostojnega delavskega in socialističnega gibanja v boju za politični, gospodarski in socialni napredek.»

Za Glavni odbor bivše Socialistične stranke  
Jugoslavije:

podpisi:

Kmetsko delavsko gibanje je pa na zborovanju zaupnikov iz vse Slovenije v Zagrebu dne 29. januarja l. 1939. sprejelo in objavilo sledečo resolucijo:

#### *V. Resolucija km. del. gibanja:*

»Slovenci smo narod, ter v smislu pravic narodne samoodločbe zahtevamo tišto mero politične in finančne samostojnosti, ki nam bo omogočila, da ohranimo svojo kulturno in civilizacijsko ravén ter da napredujemo. Toda naša zahteva ni v nobeni zavisnosti od trenutnega stanja spora med hrvatskim narodom in beograjskimi oblastniki. Postavili bi jo tudi, če

*bi tega sporane bilo. Poleg hrvatskega vprašanja in obenem ž njim se mora rešiti tudi slovensko vprašanje.*

*Ta naša zahteva je uresničljiva v okviru Jugoslavije, ki ima mnogo pogojev, da postane steber demokratičnega reda — ne po zamisli raznih imperijalistov, temveč po zamisli teh narodov samih.*

*V veliko pomoč v tej borbi nam je zadržanje hrvatskega naroda, ki je s svojim možatim nastopom dne 5. maja l. 1935. in ponovno dne 11. decembra leta 1938. zadal unitarističnemu jugoslovanskemu centralizmu udarce, od katerih se ne bo mogel nikdar več opomoči.*

*Izrekamo mu iskreno zahvalo ter mu v boju za skupne cilje zagotavljamo zvesto zaveznitvo.*

*Občudovanje izrekamo politični zrelosti, s katero je tudi srbsko ljudstvo v razméroma velikem številu podprlo pravično borbo slovenskega in hrvatskega naroda. To nam je poroštvo končne pravilne notranje ureditve Jugoslavije.*

*Naj živi demokratična federacija slovenskega, hrvatskega in srbskega naroda!*

*Naj živi svobodna Slovenija v svobodni Jugoslaviji!*

*Zagreb, 29. januarja 1939.*

Ostale zgoraj imenovane opozicijske skupine niso objavile posebnih deklaracij glede sporazuma, pač pa so s svojim sodelovanjem pri volitvah in političnih akcijah dokazale odločnost in jasnost v borbi za bratski sporazum vseh treh narodov v cilju samostojne in samoupravne Slovenije.

## Konec

Iz predležečega pregleda zgodovinskih dogodkov in zaključkov narodnih predstavništev Slovencev, Hrvatov in Srbov v dobi med svetovno vojno in takoj po prevratu, kakor tudi iz zadnje dobe, ko so prišli Slovenci in Hrvati do prepričanja, da dosedanja ureditev naše države ne odgovarja določenim pogojem, ugotovimo sledeča dejstva:

1. Zedinjenje Slovencev in Hrvatov s Srbi bivše kraljevine do danes ni izvršeno v smislu in duhu edino veljavnih sklepov in pogojev teh dveh narodov za zedinjenje. Zato sta se v naši državi pojavili dve najbolj pereči vprašanji: hrvatsko in slovensko vprašanje v borbi za pravo politično in duhovno zedinjenje teh treh narodov v enakopravno zloženi državi.

2. Slovensko in hrvatsko vprašanje ne vsebuje samo upravno ureditev te zložene države po pravičnih zahtevah slovenskega in hrvatskega naroda, nego in predvsem zahteva demokratično ureditev vsega življenja v državi, demokratično uveljavljenje zedinjenih narodov v tej državi. Ni dovolj, da dosežemo samoupravno Slovenijo in samoupravno Hrvatsko s prenosom vseh sedaj centralno upravljanih kompetenc, in z dosego lastne zakonodaje ter finančne sa-



mostojnosti, nego pravilna rešitev slovenskega in hrvatskega vprašanja mora prinesiti našim narodom vsaj najprimitivnejšo demokratično pravico — sovladanje delovnega ljudstva v državi, samoupravi in občini, prostost združevanja, tiska in govora. Delovno ljudstvo (delavci in kmetje), ki predstavlja pretežno večino prebivalstva naše države, nima nobenega interesa za okrepitev države ali samouprave, v kateri ne uživa vse svoje gospodarske, politične in socialne pravice svobodnega človeka. Slovensko vprašanje je že od nekdaj, od srednjeveških puntov in od reformacijske dobe sem socialno vprašanje. Zato je jasno, da je le ona rešitev slovenskega vprašanja prava in edino pravilna, ki izhaja iz rešitve socialnega problema slovenskega ljudstva.

3. Bodočnost naše države je odvisna od pravilne in popolne rešitve slovenskega in hrvatskega vprašanja, kajti jasno in nedvomno je, da bo ta država le tedaj trden steber političnega uvaževanja v Evropi, če se more opreti na popolno zadovoljitev v njej živčih narodov. Ne zadovoljni narodi v naši državi ne bodo iste podpirali ne v notranji borbi, ne v borbi na zunanaj.

4. Dosedanji ustavi ne uživata priznanja zedinjenih narodov, sta neljudski in nedemokratični. Prva, v letu 1921. uzakonjena, je bila sprejeta proti volji večine Hrvatov in proti jasnim sklepom Narodnega vijeća v Zagrebu, druga je bila oktroirana, brez sodelovanja zedinjenih narodov, ki pa tudi že sploh po svojem obsegu nikdar ni bila v celoti izvršena in uveljavljena. Zato se mora predvsem razveljaviti obstojeća ustava in zamenjati z novo, ki bo odgovarjala sklepom Narodnega vijeća iz leta 1918. Izgovori, da se ta ustava ne more ukiniti pred potekom gotove dobe ali iz gotovih dozdevnih obzirov do zunanje-političnih zapletljajev, so neiskreni in neopravičeni. Ustavno prinaša, menja in uzakonjuje narod po svojih predstavnikih, odnosno narodi

države, če to zahteva njih pretežna večina. Ustava je izraz volje naroda, kako hoče urediti svojo državo, kako hoče v njej živeti in jo vladati in ne sme biti nikdar le volja posameznikov ali mnenje gotovih političnih skupin, ki nimajo dejanske zaslombe v narodu. V naši državi se je večina Slovencev, Hrvatov in Srbov izrekla za spremembo današnjega reda in gospodarstva, torej za spremembo obstoječe ustave; to je edini merodajni činitelj za upoštevanje volje, da se takoj izvede sprememba današnje državne ureditve.

5. Od vseh v dosedanjih vladah sodelujočih slovenskih političnih skupin ni ostala nobena zvesta stremljenju slovenskega naroda po samoodločbi, po samoupravi in socialnem preporodu, ker so vse te skupine prišle do političnega vodstva in politične moči le po nasilju vladnega režima. Le trdna skupnost vseh demokratičnih političnih skupin, ki so se povezale v volilni borbi leta 1938. s kandidatno listo dr. Mačka in ki so ostale načelno zveste pravim koristim slovenskega naroda, more pravilno rešiti slovensko vprašanje. Zato mora priti čimprej do aktivne skupnosti teh političnih skupin, ako želimo doseči pravilno rešitev slovenskega vprašanja.

6. Razcepljenost slovenskih demokratičnih skupin (stran 50, 51), ki so izjavile še pred volilno borbo l. 1938. svojo neomajno soglasnost s hrvatskim narodom v borbi za narodni sporazum in za samoupravno Slovenijo, je glavna ovira, da ne najdemo opore pri hrvatskem narodu in da se slovensko opozicijo omalovažuje na vseh merodajnih mestih. Ta razcepljenost pa na drugi strani opravičuje vladajočo Koroščevo stranko, ki trdi, da ima le ona zaslombo v slovenskem narodu. Resnica je pa, da ta stranka ohranja svojo dozdevno večino samo s pomočjo nasilja in neomajnega izrabljanja svojega vladnega gospodarstva in bo ta položaj tako dolgo obvladala, dokler ne pride do skupnega nastopa vseh imenovanih demokratičnih opozicionalnih skupin v

Sloveniji. Narod to zahteva in obenem obsoja škodljivo, umetno od nekaterih voditeljev teh skupin vzdrževano, razcepljenost, kljub njihovim jasnim izjavam za skupnost (vidi str. 47, 50, 51 in 53). Zato je skrajni čas — osobito danes, ko se ponovno približujemo novi volilni dobi v vse ljudske zastope — da se obračuna s to razcepljenostjo, ter s skupno akcijo vseh teh demokratičnih skupin doseže zopet popolno zaupanje vsega delovnega ljudstva do teh zedinjenih skupin in v skupni borbi odstrani nazadnjaštvo in protiljudsko večinsko stranko v Sloveniji.

7. Dosedanja notranja ureditev države je izgrajena na osnovi neenakopravnosti njenih narodov in neuváževanju gospodarskih, kulturnih in socialnih posebnosti gotovih pokrajin te države. Zato vlada tako v vseh narodih države, kakor tudi v teh pokrajinah nezadovoljstvo, ki je največji sovražnik vsakega normalnega razvoja in napredka v vsej državi.

---

Medtem je dosegla borba Hrvatov neki pozitivni uspeh. Prišlo je dne 26. avgusta l. 1939. do predhodnega sporazuma med voditeljem hrvatskega naroda, dr. Vl. Mačkom in sedanjim predsednikom vlade Dragišo Cvetkovićem. Sklenjeni sporazum določa ustanovitev banovine Hrvatske, prenos nekih kompetenc od centralne vlade na to banovino in nejasno finančno samoupravo. Ker je vsebina tega sporazuma gotovo vsakemu znana, saj je bila priobčena v vseh časopisih, je ne objavljamo na tem mestu. Ugotavljamo le to, da ta sporazum niti zdaleka ne odgovarja zahtevam in pogojem hrvatskega naroda za zedinjenje, kakor so bili v prejšnjih odstavkih obrazloženi.

Vprašanje je, ali predstavlja ta sporazum že cilj vseh stremeljenj hrvatskega naroda ali pa je on le prvi korak, prvi obrok za poznejšo popolno izgraditev hrvatske samo-



stojnosti. Odgovor za to vprašanje lahko konstruiramo iz dveh, popolnoma jasnih in nedvoumnih dejstev, in sicer:

1. Govori uredba o ustanovitvi banovine Hrvatske, da se bodo dokončno uredile vse zadeve te banovine in ostalih banovin šele pri preureditvi cele države potom nove ustave.

2. Izjava voditelja hrvatskega naroda dr. Vl. Mačka, da predstavlja ta predhodni sporazum le predpripravo za končno preureditev države. Odstraniti se morajo predvsem krivični in nedemokratski sedanji politični zakoni, da bodo lahko narodi v svobodnem združevanju izjavili svoje zahteve in izvoliti se mora nova narodna skupščina na osnovi enake, tajne in svobodne volilne pravice, katera bo izdelala in uzakonila novo državno ustavo. Jasna in brezpogojna je namreč predpostavka, da brez spremembe današnje ustave ni nobene rešitve hrvatskega in slovenskega vprašanja.

O pomanjkljivostih tega sporazuma med dr. Vl. Mačkom in Drag. Cvetkovićem nočemo na tem mestu in ob tem času govoriti in sicer zato ne, ker je ta sporazum le provizornega značaja in ni dokončen. Ta sporazum znači le prvi korak k uresničenju vseh zahtev hrvatskega in slovenskega naroda za izvršitev zedinjenja pod pogoji, katere sta stavila ta dva naroda leta 1918. Končni sporazum mora biti pogojen med narodi samimi in uveljavljen s pravo narodno ustavo. Za gornji sporazum navajamo le glavno načelno napako, ki leži v tem, da je bil sklenjen le enostransko od enega naroda, in sicer od hrvatskega naroda, katerega je zastopal njegov predsednik dr. Vl. Maček, medtem, ko je druga stranka, ki je sklenila ta sporazum, bila današnja vlada, torej vlada, brez sodelovanja srbskega in slovenskega naroda.

V nekem oziru je doseženi provizorni sporazum neprecenljive važnosti in sicer zato, ker se je ž njim nedvomno in iz najmerodajnejšega mesta potrdilo, da je borba hrvatskega naroda po samoodločbi in preureditvi države u p r a -

vičena. Če tedaj velja to priznanje borbi hrvatskega naroda, velja ravno tako tudi za borbo slovenskega in srbskega naroda, odnosno ostalih jugoslovanskih državnih skupin, do prave preureditve države po demokratičnih načelih. Sedaj šele ima naša borba za samoupravo Slovenije pravo moralno in tvorilno zaslombo, iz katerega razloga se mora ta naša borba posplošiti in razgibati do poslednjih možnosti. Če bomo znali izvesti to borbo z združenimi močmi vseh pravih ljudskih skupin v Sloveniji, potem je gotovo, da bomo našli podporo in uvaževanje v naši borbi tudi pri hrvatskem in srbskem narodu. Ker je med nami splošno razširjena neka napačna predpostavka, da so vsi Srbi proti vsem samoupravnim težnjam, navajam mnenje srbskega znanstvenika in politika,\* ki pravi:

*»Ni nobene nevarnosti, ne za narodno zedinjenje, ne za državno celoto, ako priznamo gotovim narodom (Hrvatom in Slovencem) kontinuiteto svojih zgodovinskih posebnosti v skupni državi, ker to ne škoduje narodnemu zedinjenju, a narodno zedinjenje ne sme negirati takih zahtev. Le po takem pravilnem zedinjenju bodo združeni narodi pravi čuvarji države in jo bodo čuvali tem budnejše, čim zadovoljnejši se bodo počutili v nji. Vse, kar je v zvezi z interesi posamezne pokrajine, naj se zakonodavno in administrativno urejuje od te edinice. Naša mlada država ni niti zadostno trdna, niti zadostno sposobna, da bi se moglo iz enega centra vladati, dajati direktive in impulse za vse pokrajine.«*

---

\* Univ. prof. dr. Božidar Marković v knjigi: »Pre dva-deset godina«, zv. 24, biblioteke »Politika in društvo«.



Žalostno je le to, da nekateri slovenski javni delavci\*\* v nekem neopravičenem strahu javno nastopajo proti popolni samoupravi Slovenije, proti njeni gospodarski samostojnosti in lastni zakonodaji, ter s tem nepoučeno ljudstvo zavirajo v odnosnem razmahu. Verujem, da tega ne delajo namenoma ali zlonamerno, ampak le iz neke prirojene zaskrbljenosti. Ker se gotovi krogi ne morejo otresti predsodkov dozdevne slovenske podrejenosti ali podzavestne odvisnosti, zato moramo usodne vplive takih napak še tembolj obsojati, ker se predstavljajo oni na zunaj kot nepristranski kritiki. Po mojem mnenju je njih glavna napaka ta, da gledajo ustvarjanje samouprav iz osnov starega liberalizma in premalo uvažujejo nove neobhodno potrebne predpostavke, da morajo saumouprave zrasti iz prerojenja vsega družabnega reda, da je pogoj za življenje samoupravnih pokrajin uvedba demokracije v vse celice našega političnega, gospodarskega in družabnega življenja.

Upravne avtonomije, odnosno samostojne pokrajine, izločene iz gospodarstva današnjega centralizma, bodo le tedaj cilj in ideal samostojnega naroda, ako se v njih skozi in skozi uveljavi samoodločba naroda po splošnem demokratičnem načelu. Če nove upravne edinice ne bodo v vseh celicah in ustanovah izvedle popolno demokratizacijo uprave in političnega življenja, potem si jih ne želimo, ker bo staro zlo iz ene centralistične središnjice samo predstavljeno in razdeljeno na več zla v nove, manjše središnjice posameznih samostojnih pokrajin. Če bodo samoupravne edinice zopet po starem, nedemokratičnem načinu imenovalle nove občinske odbore samovoljno in po strankarskem načelu po-

---

\*\* Glej posebno dr. H. Steska »Delokrog banovine« št. 20 do 35 »Slovenca« iz leta 1938., in dr. Kušej »Misel in delo« III/IV 1939.



stavljale uradništvo, imenovalе uprave gospodarskih in socialnih ustanov itd., potem nismo za narod s takimi samostojnimi upravami ničesar dosegli. Narod ne želi s samoupravami le decentralizirano gospodarstvo reakcionarnih starih režimov, nego želi ljudsko samoupravljanje v teh novih samoupravnih edinicah. Banovina Hrvatska je n. pr. ravno te dni »imenovala« novo upravo Delavske zbornice v Zagrebu, namesto da bo izvedla svobodne volitve za to ustanovo. Če bodo temu imenovanju sledile slične reorganizacije v ostalih javnih institucijah, potem si bodo tudi Hrvati sami v lastni banovini ustvarili nova žarišča nezadovoljstva in odločna nasprotstva proti takemu reševanju samoupravnega vprašanja in demokratične preporoditve naše države.

Demokratična sprovedba samouprav bo pa mogočno vplivala tudi na našo zunanje-politično preusmeritev. Dosedanja naša zunanja politika se je preveč usmerjala diktatorskim režimom naše najbližje sosesčine in pri tem popolnoma eliminirala gledanje naših narodov v pogledu tesnejših zvez z ostalimi državami in nacionalno orijentacijo naših narodov. Nedvomno je, da ni srbski, ne hrvatski, ne slovenski mali človek in s tem večina naših narodov, ne bodo nikdar opustili srčnega nagnjenja do splošne slovanske vzajemnosti. Zato imamo v vseh treh narodih ravno v zadnjem času nebroj dokazov, da ljudstvo zahteva čim glasnejše in čimprejše povratek onega tradicionalnega prijateljstva in narodnega oporišča v slovanskem vzhodu, ki se nam je ravno v zadnjem času mogočno približal, ne duhovno, ker v tem oziru ni bilo nobenega presledka, ampak politično in geografično, kar je povsod povzročilo izredno navdušenje in osvežilo na novo vsa naša upanja. Le prava demokracija v vseh bodočih samoupravah bo pravilno uredila našo zunanje-politično konsolidacijo in uveljavljenje v bodoči novi Evropi, ki je nedvomno na pohodu. Ako nas splošni simp-

tomi zadnjega časa ne varajo, približujemo se vendar preporoditvi vse Evrope, v kateri naj bi našli mir in zadovoljstvo vsi narodi tega kontinenta, ki bi se združil in zedinil v pravi evropski skupnosti združenih evropskih držav. Te Združene države Evrope pa najbrž ne bodo ustvarjene po znanem imperijalističnem načrtu Coudenhove - Calergija, temveč po splošnem socijalnem preporodu vseh evropskih narodov v skupnost vsega delovnega ljudstva Evrope.

## Vsebina

|                                                                                                                                  | Stran |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Uvod . . . . .                                                                                                                   | 5     |
| I. Krfska deklaracija . . . . .                                                                                                  | 11    |
| II. Majska deklaracija in Zagrebška resolucija . .                                                                               | 21    |
| III. Narodni svet (vijeće) Slovencev, Hrvatov in<br>Srbov in zaključki Narodnega vijeća od 23. in<br>24. novembra 1918 . . . . . | 27    |
| IV. Deklaracije narodnih skupin iz novejšje dobe .                                                                               | 41    |
| Konec . . . . .                                                                                                                  | 54    |







